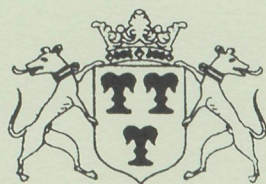
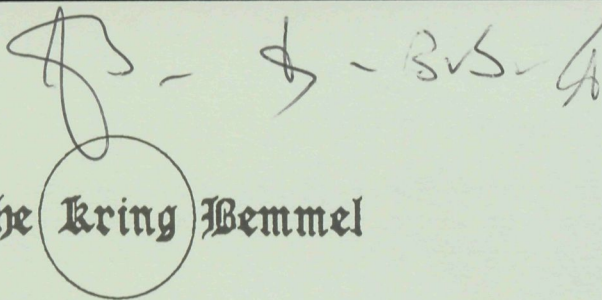

Historische Kring Bemmel

Jaargang 10, nr. 2
Mei 2000

1754-122

Historische Kring Bommel

ISSN 1384-9271

Uitgave ten behoeve van de leden, jaargang 10 no 2.

Inhoudsopgave:

Woord van de voorzitter.....	1
Herstel van de Donatuskerk in 1948-1949.....	2
'Ressen verbeeld' op herhaling	4
In Bommel staat een huis (24) - 'De Klappenburg'.....	5
Kersenplukken in Ressen.....	8
Hoog bezoek in Bommel?	14
Dat was vroeger zo	16
Een krantenknipsel (27).....	30
Uut de ouwe deus (27)	31
Straatnamen in Bommel (15) - Herckenrathweg.....	32
Flitsen uit de geschiedenis van Doornik (3).....	35
Oprichting platform	37
Uit het leven gegrepen.....	40
Aanbieding kadastrale atlas	47
De Boze Wolf	50
'De Kleine Boel' te Ressen - Deel 2.....	52
Oud archiefmateriaal (10)	62
Rijdende historie op Koninginnedag 2000.....	64
't Is historisch (4) - Hazenpeper	66
Internet wetenswaardigheden	67
Boeken	67
Agenda	68
Advertenties	
Colofon	

Kopij volgende nummer:

Dit is de zevenentwintigste uitgave van het kringblad. Het voornemen bestaat het volgende nummer in september 2000 te laten verschijnen. Kopij voor dat nummer is welkom en kan bij de redactieleden of bij het secretariaat worden ingeleverd. Als uiterste datum van inleveren willen wij graag 20 augustus 2000 aanhouden.

Woord van de voorzitter

Het voorjaarsnummer van ons kringblad is er weer. De redactie is er ook nu in geslaagd om een gevarieerd aanbod aan lezenswaardige artikelen bijeen te brengen, dus aan leesplezier zal het u niet ontbreken.

Wij hebben als kringbestuur de afgelopen maanden zeker niet stil gezeten. Die spreekwoordelijke laatste loodjes om de kadastrale atlas (zie verder in dit kringblad) gereed te krijgen, waren echt zwaar. Maar het resultaat mag er zijn. Naast de voorbereidingen voor de nieuwe kalender, die weer zijn gestart, hebben we enkele gesprekken gevoerd met de wethouder van cultuur, de heer W. Gerrits, om te bezien of wij als kring een eigen ruimte kunnen krijgen. Hij heeft ons zijn steun toegezegd.

Er komt deze zomer een grote ruimte beschikbaar op de benedenverdieping van 'De Kinkel' en daarover zijn wij met het gemeentebestuur in gesprek geraakt. Op dit moment ligt er een verzoek om financiële ondersteuning voor het realiseren van huisvesting bij het college van burgemeester en wethouders. Wij hopen vurig dat er in de komende maanden een positief besluit door het college en de raad wordt genomen zodat wij in ons elfde verenigingsjaar, op de drempel van het nieuwe millennium en aan de vooravond van de gemeentelijke herindeling over een eigen verenigingsruimte kunnen beschikken. Wij zullen u blijven informeren over dit onderwerp, want mocht het zover zijn dan doen wij een beroep op u om met ons de handen uit de mouwen te steken om de verenigingsruimte in te richten.

In de krant heeft u kunnen lezen dat er een gemeentelijke monumentencommissie komt waarin een zetel is gereserveerd voor de historische kringen van Doornenburg en Bemmelen. In onderling overleg hebben wij een lid van onze kring afgevaardigd, de heer S. Wierink uit Haalderen. Hij had zichzelf al als kandidaat bij het bestuur gemeld. De beide besturen zullen de heer Wierink ondersteunen en als klankbord fungeren bij het opstellen van (gevraagde en ongevraagde) adviezen. Er is ten aanzien van dit onderwerp veel werk aan de winkel: de aanwijzingen van de kern van Ressen en de omgeving van de hervormde kerk te Bemmelen evenals het nieuwe komplan vragen om een verantwoorde omgang met het cultuurhistorisch erfgoed waarbij het credo geldt: 'behoud door ontwikkeling'.

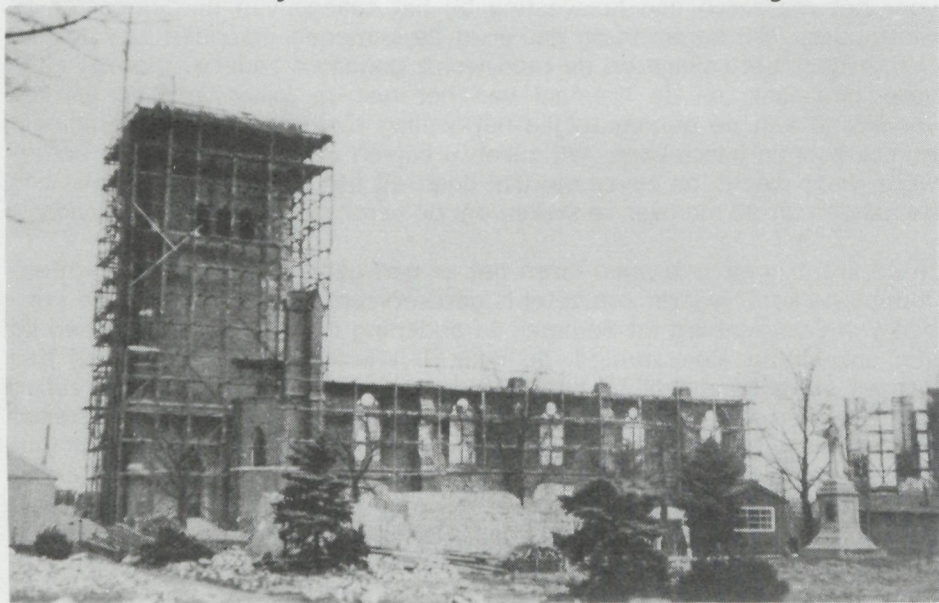
Tot slot vermeld ik nog enkele onderwerpen waarover u in dit blad kunt lezen: een sfeerbeeld van de dia-avond 'Ressen verbeeld', een kort verslag van de ondertekening van het document 'Platform tot behoud van het cultuurhistorisch erfgoed' in Gendt, diverse mooie verhalen over het leven en werken in onze dorpen een halve eeuw geleden, het slecht afgelopen sprookje van De Boze Wolf, vervolgafleringen over de geschiedenis van Doornik en 'De Boel', en nog veel meer....

Marc Kocken

Herstel van de Donatuskerk in 1948-1949

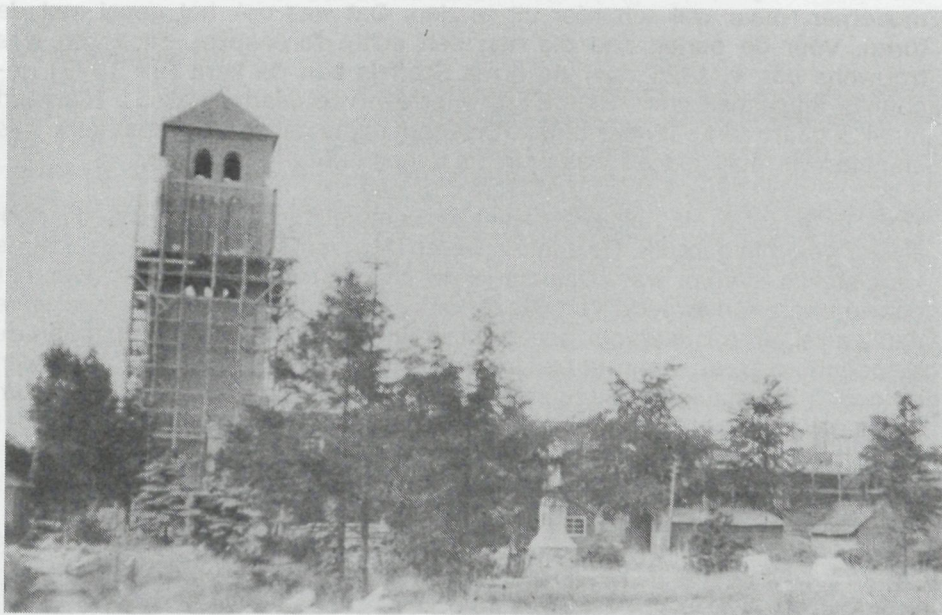
In de laatste periode van de oorlog, toen de frontlijn in de Betuwe lag, raakte ook de katholieke kerk aan de Loostraat zwaar beschadigd. Eerst lag de kerk, die toen nog een spitse toren had, onder geallieerd vuur. Nadat Bommel bevrijd was, waren het de Duitsers die vanuit de richting van Haalderen en Huissen op de kerk schoten, omdat die de geallieerden in Bommel als uitkijkpost diende. De spits werd er af geschoten. De toren en de kerk werden op veel plaatsen getroffen. In de eerstvolgende jaren moesten de Bommelse katholieken daarom uitwijken naar een noodkerk, die in het Wilhelminapaviljoen werd ingericht.

In 1948 begon aannemersbedrijf Van Oosterhout uit Wychen met het herstel van de kerk en de toren. Wim van Huet, de postbode, maakte op verschillende momenten foto's van deze werkzaamheden. Ik was in die tijd in militaire dienst en heb zelf weinig gezien van de herbouw van de kerk. Daarom was ik ook blij dat ik van hem drie van die foto's kreeg.

Winter 1948 - De bouwmaterialen staan hoog opgestapeld naast de kerk. Rechts is duidelijk het H. Hart-beeld zichtbaar, waarop een plaquette aangaf dat deze geschonken was door de familie Ratering Arntz.

De kerk werd niet herbouwd in dezelfde stijl als voor de vernieling. Vóór de oorlog had deze steunberen met fraaie luchtbogen, die over het lager gelegen zijdak heen de constructie van het hoofddak droegen. Na de oorlog werd de dakconstructie veranderd: het dak langs de zijkant is daarbij veel meer dan vroeger in het verlengde van het dak boven het verbrede middenschip komen te liggen.

Zomer 1949 - De toren is weer opgebouwd. Aan het dak van de kerk moet nog begonnen worden.

Winter 1949 - Het dak zit er op. Aan het torentje van de Angelusklok wordt nog wel gewerkt.

De dubbele rij ramen en de luchtbogen verdwenen. De kerk kwam er wat moderner, maar wel soberder uit te zien. Dat was ook het geval met de toren. Vóór de oorlog had die nog een echte torenspits. De toren was trouwens pas in 1925 door de firma Stoffels aan de kerk (uit 1873) gebouwd. Bij de herbouw in 1948 kwam er een veel platter dak op. Niemand maakte daar toen bezwaar tegen. Belangrijk was dat er weer een kerk was en geld voor dure extra's was er in die dagen natuurlijk ook niet.

Toen ik in 1950 uit militaire dienst in Bemmelen terugkwam, was de kerk alweer volop in gebruik. Op zondag waren er meerdere diensten, waarbij de kerk steeds overvol was. Daarom werd er zelfs serieus gedacht over het bouwen van een tweede katholieke kerk in het dorp Bemmelen. Gedurende een aantal jaren is hiervoor nog een terrein gereserveerd gehouden aan de Klappenburgstraat, waar nu de Mariaschool is gevestigd. Voordat de kerk in de oorlog beschadigd raakte, waren er in 1944 ook al plannen geweest om de Donatuskerk uit te breiden door er een kruiskerk van te maken. Het priesterkoor zou daarbij verhoogd moeten worden. Dat was toen niet doorgegaan omdat daarvoor fraaie tegeltableaus zouden hebben moeten verdwijnen.

Frits van Meurs

'Ressen verbeeld' op herhaling

In december vorig jaar werd door het bestuur op uitnodiging van de Vereniging Dorpsbelangen Ressen een dialezing over Ressen samengesteld en vertoond. Plaats van handeling was de goed gevulde hervormde kerk te Ressen. Omdat de reacties zo positief waren en wij er zelf ook veel plezier aan beleefden, werd besloten de avond voor 'ons eigen publiek' te herhalen. De tamtam had z'n werk goed gedaan want ruim 90 belangstellenden kwamen woensdagavond 19 januari jl. naar de grote zaal van 'De Kinkel' om de reprise van de diapresentatie 'Ressen verbeeld' te zien.

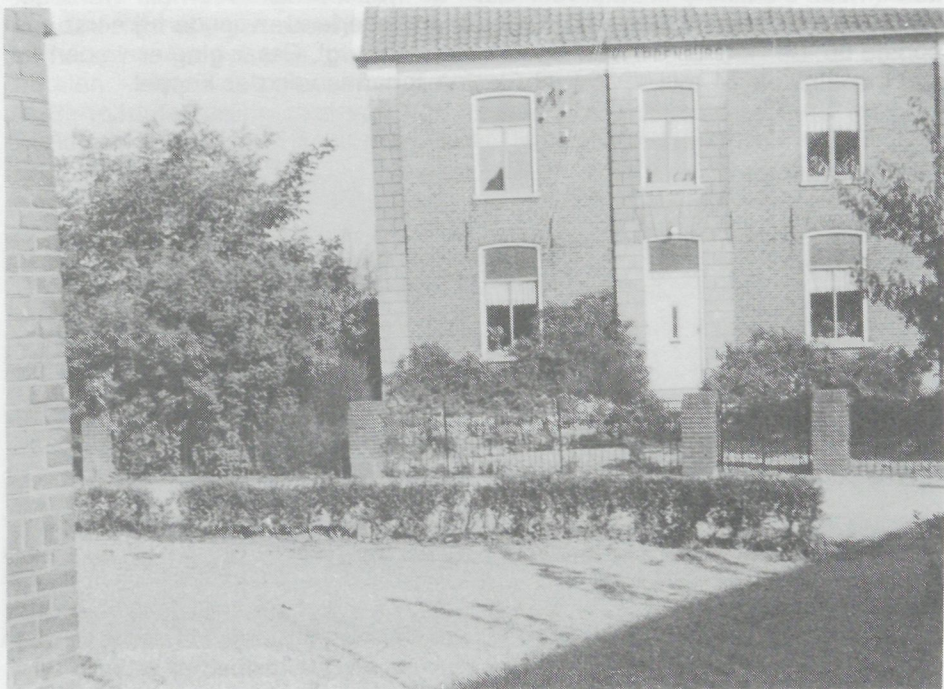
De avond kende het volgende stramien: aan de hand van de kaarten uit de kadastrale atlas van 1832 en topografische kaarten van nu, gecombineerd met luchtfoto's, oude en nieuwe foto's en dia's van bestaande en verdwenen gebouwen werd door Joop Verburg en Gerard Sommers een rondwandeling gemaakt door het dorp Ressen. Maria Janssen leverde samen met Gerard de meeste dia's en Adri Stuart vertelde de wetenswaardigheden rond de kadastrale kaarten. Kringlid Hennie Derksen leverde verschillende oude foto's aan en enkele prachtige verhalen.

Het was ook die avond weer een feest van herkenning. Met enige regelmaat werden door de aanwezigen klanken uitgestoten als 'oh' en 'ah', ook klonk vaak 'hé, die ken ik'. Er werden die avond vele herinneringen opgehaald waarbij de aanwezigen ook onderling elkaar steeds weer van extra informatie voorzagen.

Marc Kocken

In Bemmeler staat een huis

'De Klappenburg'

Voorzijde van de boerderij, vóór de verbouwing, vanuit de tuin van de overbuurman.

De boerderij 'De Klappenburg', ook wel in oude geschriften 'De Kloppenburg' genoemd, komt al voor in de kadastrale gegevens van 1832. Deze gegevens zijn: huis en erf, staande op een perceel groot vijf are en vijftig centiare, kadastraal bekend als Bemmeler, sectie F nr. 97, waarbij hoorde een perceel bouwland, sectie F, nr. 96, groot één hectare, vijfentwintig are en tien centiare. De eigenaar was Peter van Erp, die het beroep van kastelein uitoefende. In die tijd waren er veel met dat beroep, gezien de waslijst van verkopers van 'sterke drank in het klein', die we eind 19e-eeuw in de gemeentelijke stukken tegen komen. Peter van Erp had de boerderij in 1824 gekocht van Jacobus van der Burgt, die bakker van beroep was. In 1877 is het perceel 'De Klappenburg' toegewezen aan Johannes Verbeeten.

Wie vervolgens op de boerderij gewoond heeft, weten we (nog) niet. Pas rond 1930 komen we een Van Schoonderwald tegen, een Fries van geboorte, waarvan ons geen verdere bijzonderheden bekend zijn. Hij zat als pachtboer op de boerderij, die toen eigendom was van Jan de Raadt uit Haalderen. Na hem vinden we de familie Pauwels op de boerderij, die daar eerst ook gehuurd zat en die later de boerderij van de heer De Raadt kocht.

De heer Cesar Ludovicus Marie Pauwels (22-3-02 - 10-1-90) kwam oorspronkelijk uit Welling, België. Zijn vader was Nederland uitgevlucht na de eerste wereldoorlog, omdat hij in die oorlog paarden (liefst zwarte) smokkelde naar Duitsland en hiervoor door de Nederlandse overheid werd gezocht. Toen hij uit België terug kwam naar Nederland, woonde hij eerst een poosje op 'De Heuvel' en later op 'De Klappenburg'. Cesar ging er wonen na zijn huwelijk op 24 mei 1938 met Clasina Johanna van der Koppel.

Aanzicht van de noordoost gevel: 'De Klappenburg' nog als boerderij in gebruik.

Rond 1950 werd het achterhuis veranderd. De hooizolder, die bestond uit 'slieten' (lange dunne boomstammen) waar de wintervoorraad hooi werd opgetast, kreeg een andere vloer, gemaakt van holle, gemetselde bouwstenen, een zogenaamde perforavloer. Het dak werd vernieuwd en er kwamen stallen voor paarden. Er werden pony's gestald voor de kinderen van broer Luciano uit Lent en voor eigen gebruik. Die pony's trokken onder meer de melkkar. Ook stonden er pony's van ponyclub de 'Gele Ridjertjes'.

Het woonhuis was geheel onderkelderd, in drie delen, die vanuit de keuken bereikbaar waren. Via een trap kwam je in het middelste gedeelte, een soort brede gang met aan weerszijden schappen, waarop voorraden voor huishoudelijk gebruik waren neergezet. Links en rechts waren grote kelders, die gebruikt werden voor de opslag van fruit.

Eind vijftiger jaren werd een begin gemaakt met de bouw van de wijk 'De Klappenburg'. Men begon met de bouw van de Klappenburgstraat en daarna de Ds. Israëlstraat. In die tijd draaide de boerderij nog gewoon door. Toen kwam de onteigening van de grond, om de Gerard Rijssenbeekstraat en de Franciscusstraat te bouwen. De familie Pauwels bouwde toen een bungalow naast de boerderij.

De familie Pauwels genoot veel aanzien in het dorp Bemmels, wat door het volgende verhaal wordt geïllustreerd. In de Waal aan een krib lag een woonboot. De heer Arend Moed woonde daar met zijn vrouw en de eerste kinderen. Hij werkte gedeeltelijk op de boerderij van zijn vader, die hij later zou overnemen, gedeeltelijk in de bouw en als palingvisser. Breed hadden ze het niet. Op een dag ging mevrouw Moed lopend - een fiets kon ze niet betalen - vanuit de polder naar het dorp om inkopen te doen. Zo kwam ze in de manufacturenwinkel van Van Rossum (recent zat daar de Kringloopwinkel en thans tijdelijk de Amrobank). Het was redelijk druk in de winkel en mevrouw Moed, die hoog zwanger was en al zo'n eind had gelopen, was behoorlijk moe. Eindelijk was ze aan de beurt en toen kwam mevrouw Pauwels de winkel binnen. Over het hoofd van mevrouw Moed heen zei de heer Van Rossum: "Zegt u het maar, mevrouw Pauwels." "Zo, zo," reageerde mevrouw Moed onmiddellijk, "is het geld van mevrouw Pauwels meer waard dan het mijne? Dan doe ik mijn inkopen wel ergens anders!" En met die woorden draaide ze zich om en liep de winkel uit. De heer Van Rossum kwam haar nog achterna, maar ze was al in de groentewinkel van Gert Peters aan de overkant verdwenen. Later sprak ze mevrouw Pauwels en die vond het heel vervelend. Zij wilde niet op deze manier bevooroordeeld worden. De heer Van Rossum is nog een paar keer aan de woonboot geweest, om de klandizie te redden, maar pas jaren later kwam de weggejaagde klant weer eens in de winkel.

Nadat de familie Pauwels de boerderij verkocht had, was er belangstelling voor het gebouw en vooral voor de stallen van de kant van de heer Hartenhof, leider van 'De Gele Rijdertjes'. Hij wilde de stallen gebruiken om er de pony's van die vereniging in onder te brengen.

Het achterhuis van 'De Klappenburg' met rechts de kassen.

Dat plan werd afgewezen en er werd besloten de boerderij te verbouwen tot appartementen. De karakteristiek van het woonhuis is echter volledig bewaard gebleven en de naam, waaraan de wijk zijn naam dankt, staat nog trots op de voorgevel aan de Flierenhofstraat.

Joop Verburg

Kersenplukken in Ressen

Voor kersen kun je in Ressen tegenwoordig nog op twee plaatsen terecht: in de boomgaard bij de busafrit van de snelweg, tegenover boerderij 'De Hoeksenhof' van Roelofs, en bij de afrit naar 'De Nieuwenhof' van Meijs. Amper vijftig jaar geleden was dat nog heel anders. Verspreid over het dorp kwam een groot aantal kersenboomgaarden voor en veel Ressenaren waren er druk mee.

Waar nu de viskwekerij aan de Ressensestraat is, was de kersenboomgaard van Van Olst (van 'Stadwijk'). De gebroeders Evers hadden twee kersenboomgaarden op 'De Oudenhof'. Arend Jansen van 't Spijck' had kersenvruchten aan de zuidkant van de Ressensestraat, maar ook aan 't Laantje. Aan 't Laantje was verder de kersenboomgaard van Sipman uit Elst. Langs de Postweg had Eikhout er een. Aan de toenmalige Bouwlustlaan bij de familie Teunissen van 'Bouwlust' en verderop richting Elst, bij Roelofs aan de Wolfhoeksestraat, stonden ook kersen. Aan de Woerdsestraat waren de kersenboomgaarden van Wolters ('t Buske') en van Boelaert van Tuijl, later Meijs, op de plaats waar nu Teunissen woont. Langs de Zwarteweg hadden de gebroeders Mulder een kersenboomgaard. Ook toen waren er al kersenboomgaarden tegenover 'De Hoeksenhof', waar Van de Pol in die tijd nog zat, en bij 'De Nieuwenhof', waar twee boomgaarden lagen. Mijn vader, Derk Derksen, had een boomgaard ten oosten van de oude Bouwlustlaan.

Notaris VAN BUNGE
te Beëmmel verzoekt de

OPGAVEN

van te verkopen

Kersengewas

te mogen ontvangen
uiterlijk Dinsdagavond
6 Juni 1939.

In de periode waarover ik hier schrijf (de veertiger en vijftiger jaren), was het kersenseizoen voor mijn vader het hoogtepunt van het jaar: hij leefde er echt naar toe. In een tijdsbestek van weken was er een hoop activiteit om de kersen te kunnen oogsten, te veilen en te verkopen vanuit de boomgaard. Er kon goed worden verdiend, en de activiteiten brachten niet alleen veel werk maar ook een hoop gezelligheid met zich mee. Het startsein voor het seizoen werd in Ressen eigenlijk gegeven met een openbare kersenverkoop door notaris Van

Bunge in het café van Van Beek. Het ging dan om eigenaren van boomgaarden die de kersen 'op het hout' verkochten, dus eigenlijk hun boomgaard voor het lopende plukseizoen verpachtten aan de hoogst biedende. Meestal werden die openbare verkopen, die tevoren in de plaatselijke kranten werden aangekondigd, gehouden in mei, als de vruchten aan de bomen al een beetje begonnen te kleuren.

Zowel pachters als eigenaren deden voor het plukken een beroep op een jaarlijks terugkerende 'vaste kern' van krachten. Daaronder waren dorpsgenoten die speciaal voor het kersenplukken vakantie opnamen bij hun baas. Jongeren konden op school zogenaamd landbouwverlof krijgen.

Men 'ronselde' onderling niet, wel leende men zo nu en dan personeel van elkaar. Ladders waren er genoeg. In de drie tot vier weken van de kersen-campagne konden plukkers aardig bijverdienen. Het plukloon, een paar dubbeltjes per kilo, wisselde, afhankelijk van hoe dik de kersen 'zaten'.

Deze foto werd in 1941 of 1942 gemaakt in de boomgaard van Derk Derksen. Op de achterste rij (vlnr) Hennie Derksen, Derk Derksen, Fietje Vennink en Truus Derksen; de middelste rij Jo Ederveen (met pet), Jo Hensen, Gerrit Lamers (de latere koster), Johan Derksen; en in de voorste rij Jan Gerritsen en Henk Lamers. Van de drie jonge kinderen, waarvan er twee goed zichtbaar zijn, is niet bekend wie dat waren.

Een hele goede plukker, zoals bijvoorbeeld Jansen van de Teselaar of Van Moerkerk uit de Karstraat, kon in een goed jaar wel 75 tot 100 kilo per dag halen. In een week tijd, met 5 werkdagen van zonsopgang tot zonsondergang, kon je zo zelfs meer dan een paar normale weeklonen verdienen. Op zo'n dag at men 's ochtends thuis een aantal boterhammen. Voor tussen de middag nam men zelf brood mee en wat te drinken, meestal koffie of thee. Aan het eind van een lange dag at men dan 's avonds thuis warm eten. Soms combineerde men het kersenplukken met het werken in ploegen-dienst.... Het kersenplukken vereiste kracht en vaardigheid, al konden de meesten het wel leren. Plukkers droegen bij voorkeur nieuwe klompen; oude klompen met afgesleten hakken waren door vochtig gras of bij nat weer al snel te glad. Maar ondanks dat kwam het voor dat er plukkers uit de boom vielen.

In sommige gevallen plukte men overigens meer dan 5 dagen per week: men moest dan wel mogelijkheden hebben om de kersen af te zetten. Was men aangewezen op de veiling, dan was 5 dagen het maximum. De aanvoer naar de veiling vond 's avonds van tevoren plaats.

Ook uit 1941 of 1942 is deze foto met achter de sorteertafel Tineke Lamers, Hendrik Derksen en Richard Hofs (van de Broodkorf), zittend Derk Derksen, Marinus van Binsbergen (uit Lent) en Gerrit Lamers. Links op de tafel de handgrammofoon, zonder hoorn maar met luikjes. Na het opdraaien kon je een plaatje aan twee kanten afspelen. Rechts de ronde rieten manden, waarin de kersen naar de veiling gingen.

De voerman die de kersen naar de veiling bracht, nam een veiling-brief mee. Die kon je 's avonds weer bij hem ophalen of hij gaf hem af, als hij weer lege emballage kwam brengen. Op die manier kon je aan het eind van de dag al weten wat de kersen 's ochtends hadden opgebracht. De prijzen konden soms behoorlijk schommelen; bij slecht weer waren ze ook altijd lager dan bij mooi weer. Op de veilingen kochten commissie-naires voor fabrieken in. Zo nu en dan gebeurde dat ook 'buiten de veiling om' rechtstreeks.

De kersen werden geplukt in een diepe, ronde mand van gevlochten wilgentenen, de zogenaamde hoenderik. Daar ging 5 kilo in.

Bijzonder was de manier waarop deze manden bij het plukken werden opgehangen. Daarvoor gebruikte men een V-vormig stuk boomtak. Hieraan was aan het ene uiteinde een touw, in een inkeping van het hout, vastgemaakt. Dit touw werd aan de tenen draagbeugel van de mand vastgebonden. Het andere uiteinde van het hout werd bij het plukken voor de opgaande zijkant van de ladder langs achter een sport gehaakt. Op deze manier hing de mand opzij van de ladder en hinderden zowel de mand als de haak de plukker niet teveel. Plukkers waren soms in de wintermaanden al op zoek naar takken, die als haak voor hun hoenderik waren te gebruiken.

De foto laat zien hoe de hoenderik aan de ladder werd bevestigd. Duidelijk is ook dat met deze ladder niet werd geplukt.

De volle hoenderik werd gewogen en het gewicht werd per plukker geadmistreerd. Vervolgens werden de kersen op een tafel gesorteerd. De mooie kersen kwamen hierna in platte, ronde tenen manden terecht. In deze manden, die de voorlopers waren van de latere platte veilingkistjes, kon eveneens 5 kilo kersen. Op de zijkant van de manden was de naam van de veiling geschilderd. De meeste manden in Ressen waren eigendom van VVOB uit Elst of EKV uit Ressen. De manden hadden een holle bodem en konden in stapels van 7 of 8 hoog vervoerd worden. Het was wel aan te raden om daar rustig mee te rijden.

De uitbetaling van het plukloon vond aan het eind van de week plaats of soms ook aan het einde van het seizoen. Dat kon dan samenvallen met het ophalen van de opbrengst bij de veiling, wat ook in het ene geval per week en in het andere geval aan het einde van het seizoen gebeurde. In de boomgaard van mijn vader werkten in de vijftiger jaren onder meer Quint, die een baan had als ploegbaas bij de spoorwegen en Van Moerkerk, die normaal chauffeur was bij de GTW. Van de plukkers uit het begin van de jaren veertig zijn nog diverse foto's bewaard gebleven.

Veel van de geplukte kersen werden verkocht aan dagjesmensen, die in de jaren na de oorlog vanuit het hele land met bussen, zoals van Lindbergh Tours uit Twente, de Betuwe bezochten. In de eerste jaren na de oorlog parkeerden de chauffeurs de bus gewoon langs de toen nog tweebaans 'snelweg' of in de middenberm. Toen het drukker werd, werd dat verboden en moest men om kersen te kunnen kopen, met de bus van de snelweg af.

snelweg af. De bussen uit de richting Nijmegen kwamen dan bijvoorbeeld bij 'De Hoeksenhof' Ressen binnen rijden en reden na een korte tussenstop vervolgens bij de Bouwlustlaan de snelweg weer op. De inzittenden deden zich in de boomgaard van mijn vader te goed aan de heerlijke kersen en de chauffeurs werden met een kilo gratis kersen aangemoedigd om ook de volgende keer weer op deze plaats halt te houden. Aan het eind van de zestiger jaren verkocht mijn vader de kersen uit zijn boomgaard nog een aantal jaren 'op het hout'. De bomen werden toen al oud. Ze werden begin jaren zeventig gerooid in verband met de aanleg van het klaverblad.

Kersen

Notaris VAN BUNGE te Bommel zal op **Woensdag 14 Juni 1939** des nam. 7 uur, in het Stationskoffiehuus te Ressen, publiek

VERKOOPEN:

het navolgend kersengewas:

Onder **Bessen**: Voor den Heer A. W. Jansen in den boomgaard op de Vlasterd bij het laantje van Gebra van Druten.

Voor den Heer G. J. Gramser in den boomgaard op het Nevelveld, en dito op het Hamerstuk.

Voor den Heer G. J. van Oist in den boomgaard op den Hoogen Hof, Noordelijk van den weg van Ressen naar Bommel.

Onder **Bommel**: Voor den Heer Ch. J. Engelberts in den boomgaard het Kleine Meer en dito op Dorus Boersland op den Heuvel.

Voor den Heer H. de Heer in den boomgaard bij zijn huus.

Voor den Heer A. W. Costermans in den boomgaard op Buitenzorg.

Onder **Doornik**: Voor de Familie van Dijk i. d. boomgaard op het Voorste Nevelveld, dito op het Middelste Nevelveld, dito op het Achterste Nevelveld, dito op het Groote Nevelveld.

Onder **Lent**: Voor den Heer J. F. Bertien in den boomgaard het Peisenland, op het Zand.

Onder **Oosterhout**: Voor den Heer G. W. J. Gramser in den boomgaard op „Anna's Hof“.

Onder **Gesit**: Voor den Heer W. Huttmacher in den boomgaard „het Kempke“.

Voor den Heer C. Jansen in den boomgaard op de Heg. Borgstelling verplichtend.

Kersen

Bommel en Bessen

W. J. L. VAN OPPENRAAY te Bommel zal op **Woensdag 14 Juni 1939** des nam. om 7½ uur aan het Stationskoffiehuus te Ressen publiek

VERKOOPEN:

Het navolgend kersengewas: Voor Bar.esse van Bandwyck te Velpo

Op de Kleine Lucht te Ressen, beide boomgaarden in een perceel.

Voor den Heer J. G. van Oppenraay:

Op Flora's Hof op Baal (goed gewas).

Voor den Heer H. E. Jansen: i. d. boomgaard i. d. Dorpsstraat.

Voor den Heer B. A. C. Kerkhofs: o. d. Hoogeweide i. d. Oude Wei.

Voor den Heer W. R. J. van Oppenraay: tegenover Mariëndaal.

Uit 'De Betuwe' van begin juni 1939 komen deze advertenties voor de verkoop van kersen op het hout. Ze geven een aardig beeld van de omvang van de kersenteelt, voorzover tenminste van verpachting sprake was. De kwaliteit van de afdruk van de microfiche uit het Gelders Documentatiecentrum Bibliotheek Arnhem is helaas matig.

De duur van een plukseizoen was afhankelijk van het weer. Als de boomgaard een goede menging van soorten had, kon het seizoen drie of vier weken duren. Meestal eindigde de pluk rond 10 juli. In een boomgaard stonden de bomen op een afstand van zo'n 8 tot 10 meter uit elkaar, meestal in rijen en 'om en om'-verspringend. Een kersenboomgaard kon in die tijd ongeveer 35 jaar meegaan. Bekende rassen waren Vroege Duitsers (einde mei-begin juni), Boskoop (een kleine zure kers, die donker moest worden), Meikers (grof en met 'volgers', waardoor ze niet in een keer leeg

geplukt konden worden; ze moesten nageplukt worden), Zwarte Duitsers, Wijnkers (plat), Varikse Zwarte, Spekkersen en Spaanse Kersen (stevig, voor op de brandewijn). Er waren wel morellen, maar die 'industrie'-kers kwam toen nog relatief weinig voor.

Vermoedelijk uit 1942 is deze foto waarop achter de tafel Willem Schimmel en Riek Schimmel-van de Broek, die speciaal voor de kersen oogst uit Amersfoort naar Ressen kwamen, Truus Derksen en Derk Derksen; voor de tafel zitten Dick van Setten, Johan Derksen, Tineke Lamers en Henk Lamers.

Vóór en na het plukseizoen liep er meestal jongvee in de boomgaard. Als de kersen begonnen te kleuren, ging het vee eruit en werd het gras gemaaid om het kort te houden. Voordat het plukken kon beginnen, waren er al spreeuwenjagers actief. Afhankelijk van het weer varieerde de overlast die deze vogels veroorzaakten. Ze werden verjaagd met schreeuwen, ratels, carbidbussen, later benzineblikken en andere grote blikken met keien, maar ook wel met het jachtgeweer. In enkele gevallen vond het bestrijden plaats vanaf een speciaal hiervoor gebouwde steiger, waarmee men over de bomen heen kon kijken. Roofvogels werden in die tijd nog niet gebruikt. Met het oog op de spreeuwen werden de bomen aan de buitenkant van de boomgaard het eerst geplukt.

Hoewel Ressen een flink aantal kersenboomgaarden en plukkers telde, is hier nooit een jaarlijks terugkerend kersenfeest ontstaan, zoals dat bijvoorbeeld in Gendt of in Driel gebeurde. Het plukken werd in de boomgaard

meestal wel feestelijk afgesloten. Dan werd er op kosten van de eigenaar of pachter een borrel of een biertje gedronken. Alleen als er een speciale aanleiding toe was, gebeurde dat ook wel eens aan het einde van een 'normale' plukdag.

Aan de snelweg, in de hoek tussen 'De Hoeksenhof' en 'De Nieuwenhof', zijn enkele jaren geleden nog nieuwe kersenbomen aangeplant. Deze beginnen inmiddels al weer vruchten op te leveren. Te hopen is dat deze bomen de komende tientallen jaren de herinnering aan de ooit voor Ressen zo belangrijke kersenteelt hoog kunnen houden. Ze smaken in ieder geval wel ouderwets.

Hennie Derksen

Hoog bezoek in Bemmelen

In het doopboek van Bemmelen (rbs 240/241) vinden we de volgende inschrijving:

*August 5. Wilhelmina Fredrica Dochter van Otto van
Randwijck en Stephanica van Randwijck
geb. den 5. August. en gedoopt den 4. September
waarvan Peter en Meter zijn Zijne doorluchtige
Hoogheid den Heere Prince van Orange
en Nassau. en Haare Koninklijke Hoog-
heid de Mevrouw de Princesse van Orange
en Nassau.*

1791

Augustus en september

Wilhelmina Fredrica, dochter van Otto van Randwijck en Stephanica van Randwijck, echtelieden, geboren den 5. augustus en gedoopt den 4 september waarvan Peter en Meter zijn Zijne doorluchtige Hoogheid den Heere Prince van Orange en Nassau en Haare Koninklijke Hoogheid Mevrouw de Princesse van Orange en Nassau.

Het echtpaar Otto en Stephanie van Randwijck woonde in die tijd op huize 'De Pol' (en Beringen) waar ze een jaar eerder ook getrouwd waren. Otto baron van Randwijck, heer van Beek, Rossum en Heessel was stalmeester en edelman van de prins van Oranje. Verder was hij ambtsjonker van de Nederbetuwe, maire en burgemeester van Nijmegen (1814), lid van de provinciale staten van Gelderland, lid van de tweede kamer en kamerheer. Otto stond in behoorlijk aanzien en dat zal ook de reden geweest zijn dat hij de prins en de prinses als peter en meter voor zijn dochter gevraagd heeft.

Wie waren nu die prins en prinses? Als eerste komen de erfstadhouder Willem V met zijn vrouw Wilhelmina van Pruisen in aanmerking. Als tweede hun zoon, prins Willem Frederik, de latere koning Willem I. Hij was ten tijde van het dopen 19 jaar en nog niet getrouwd. Dat doet hij bijna een maand later namelijk op 1 oktober 1791 in Berlijn met zijn nicht, die ook Wilhelmina van Pruisen heet. Een derde mogelijkheid is dat de prins en prinses broer en zus zijn, bijvoorbeeld Willem Frederik of Willem George Frederik en hun zus Louise Frederike. Dat Wilhelmina Frederica vernoemd is moge duidelijk zijn, aangezien haar voornamen niet voorkomen in de familie Van Randwijck. Maar of ze nu naar Willem V en Wilhelmina van Pruisen (die feitelijk Frederike Wilhelmina heet) of naar Willem Frederik en Wilhelmina van Pruisen (die feitelijk Frederike Louise Wilhelmina heet) vernoemd is?

Een voorzichtige conclusie is dat prins Willem V met zijn echtgenote Wilhelmina van Pruisen de bedoelde peter en meter zijn, maar nader onderzoek is nodig om zekerheid hieromtrent te verschaffen.

Een tweede vraag die zich opdringt is of de prins en prinses ook daadwerkelijk bij de doop in Bemmelen aanwezig zijn geweest. Gezien de datum van de doop (4 september) ten opzichte van de geboortedatum (5 augustus) zou dat moeten kunnen.

Als je naar de hierboven opgenomen afbeelding van de intocht in 's-Gravenhage kijkt, kun je je voorstellen dat er ook in Bemmelen veel belangstelling zal zijn geweest. Maar misschien reisden ze incognito. Ook hier kan nader onderzoek in bijvoorbeeld de archieven van de familie Van Randwijck of van het Koninklijk Huis mogelijk ooit nog eens uitsluitsel geven.

Dat was vroeger zo

In het septembernummer 1999 van ons kringblad verscheen onder de titel 'Een bus met meisjes' een uittreksel van een gedenkboek, dat de heer Wim Koene uit Arnhem schreef over het leven van zijn schoonmoeder Tonnie Stuart. Een dergelijk verhaal maakte hij ook over zijn schoonvader Lowie Wismans (1912-1988), dat evenals de vorige geschiedenis, een prachtige schets is van de tijd, waarin de heer Lowie Wismans leefde. Met toestemming van de heer Koene is het verhaal omgebouwd van een familiegeschiedenis naar een tijdschets. Evenals het vorige verhaal is het zo geschreven, alsof de heer Lowie Wismans zelf aan het woord is.

Mijn grootvader, Henricus Wismans, was boer en had een boerderij bij Venray. Mijn vader, Theodorus Hubertus Wismans werd op 1 maart 1873 op deze boerderij geboren. Hij was de tweede zoon des huizes en er bleef hem, toen hij volwassen werd, weinig anders over dan te vertrekken en een ander beroep te kiezen. Dat kwam, omdat vader bij de verdeling van de erfenis niets gekregen had, terwijl zijn broer Josef de boerderij had geërfd. Dat zou vandaag de dag natuurlijk niet meer mogelijk zijn, maar vroeger gebeurden de raarste dingen met erfenissen en er werd beweerd, dat mijn grootvader op zijn sterfbed een testament heeft ondertekend, waarin Josef alles erfde.

Hendrik Wismans, grootvader van Lowie Wismans. Foto uit 1901.

Mijn moeder zei wel eens tegen vader: "Je hebt je mooi laten bedonderen". Deze situatie heeft de relatie tussen de broers kennelijk niet beïnvloed, want vader en moeder gingen ieder jaar veertien dagen met vakantie naar oom Josef en mijn oom kwam elk jaar naar Bommel.

Vader kon dus niet op de boerderij blijven en aan het eind van de negentiende eeuw was er in Noord-Limburg geen werk. Om die reden trok hij naar de Betuwe, waar hij zich verhuurde als schaapherder bij boer Sanders in Elst. In die dagen hoedde men de schapen gewoon langs de weg. Daarbij werden honden gebruikt. Zo'n herdershond had hem eens in de duim gebeten en vader werd zo giftig, dat hij twee stokken pakte, de hond in één van die stokken liet bijten, terwijl hij met de andere het dier doodsloeg!

Theodorus Wismans en Elisabeth Splithof. Foto uit 1895.

Bij boer Sanders leerde mijn vader Elisabeth Splithof –hij noemde haar Beth– kennen en na een paar jaar sparen zijn ze in 1898 getrouwd. Nog voor zijn huwelijk leerde vader bij de broers van moeder het klompenmakersvak. Vader Splithof, die zelf klompenmaker was, vond dat je een goed vak moest leren. Splithof zelf heeft in de vorige eeuw een tijdje in Duitsland gewerkt en woonde later in Wehl, waar mijn moeder geboren is. Hij is ook klompenmaker in Bemmeler geweest. Men vertelde, dat hij een opschepper was, die bijvoorbeeld een wit vest droeg. Hij heeft in de tachtiger jaren van de 19^e-eeuw ook in de gemeenteraad van Bemmeler gezeten en als hij dan wel eens op straat met de burgemeester van Bemmeler liep te praten en zijn eigen blagen riepen hem, dan deed hij net alsof hij ze niet kende.

Mijn vader was een klein kaal mannetje, een stuk kleiner dan moeder. Hij was streng katholiek. 's Zondags ging hij drie keer naar de kerk, naar de vroegmis, de hoogmis en het lof en wij moesten allemaal ook twee keer gaan. Ik weet nog goed, dat ik met hem naar een kersenbongerd aan de Plaksewei liep. Dat was een grote bongerd, die eigendom was van Rijssenbeek en waar mijn vader voor zorgde. Onderweg begon de kerkklok te luiden en toen zette hij zijn pet af en begon het Angelus te bidden. Toch was hij geen zemelaar, want thuis praatte hij nooit over het geloof.

Na zijn huwelijk in 1898 begon vader als klompenmaker aan de Molenwei in Bemmeler. Er waren toen al zo'n stuk of vijf klompenmakers in Bemmeler, maar er was een enorme vraag naar klompen, omdat bijna iedereen ze droeg. Ik versleet zelf een paar klompen per week omdat ik altijd voetbalde. Door brand moesten we de Molenwei verlaten. Bij die brand ging veel hout en ook een gouden ketting met kruis van mijn moeder verloren. Mijn familie is toen op 't Hoog gaan wonen en daar ben ik als jongste van twaalf kinderen geboren.

Mijn oudste zus An, die al op boerderij 'Het Hoog' van Rijssenbeek diende nog voor ik geboren was, kwam soms op zondag bij ons langs. Dan vroeg ik moeder: "Wat komt die deern van Rijssenbeek bij ons doen?" An had toen ze jong was een protestante vriend, die Wim Lijbers heette. Omdat wij katholiek waren, mocht ze van mijn ouders niet met hem omgaan. Dat was fout, want toen ze al over de zeventig was, praatte ze nog over die jongen en ik heb gehoord, dat hij haar ook nooit vergeten is. Zo ging dat vroeger. An trouwde later met Hent Verwaaijen uit Doornenburg, die ze op een Bemmelse kermis in café Kemperman had leren kennen.

Ik ben maar één dag naar de kleuterschool bij de zusters in Bommel geweest. Dat beviel slecht en toen ik thuis kwam, zei ik: "Ik ga er niet meer naar toe." Vader zei toen: "Laat dat jong toch thuis, daar heb je niks geen last van." En zo gebeurde. Mijn broer Theet vond, dat ik vroeger verwend werd. Of dat waar is, weet ik niet. Ik weet wel, dat moeder altijd zei, dat ik door zou mogen leren. Dat was toen iets heel bijzonders, want de meeste jongens en meisjes gingen meteen na de lagere school aan het werk.

De vier jongste kinderen Wismans, vlnr: Karel, Wilhelmien, Marie en Lowie.

Toen ons huis op 't Hoog te klein werd, verhuisden we naar een dubbel woonhuis aan de Papenstraat 26, een wijkje dat ze de Bemmelse Bouwcommissie noemden. Later, nadat de familie Wismans uit elkaar was gevallen, kwam de familie van mijn vrouw daar wonen. Daarna is mijn broer Piet, die met Marie Stuart, een zus van mijn vrouw, getrouwd was, er met zijn gezin blijven wonen. Tegenwoordig woont de zoon van Piet, Jacques Wismans, er met zijn gezin.

Ik vertelde al, dat mijn vader de bongerd van Rijssenbeek in beheer had. Dat gaf naast de klompenmakerij nog een heleboel werk. Tijdens de kersenpluk lag de klompenmakerij stil en was de hele familie in de bongerd. Ik herinner me, dat mijn broer Karel en ik de spreeuwen moesten verjagen door te krijzen en met een bus te rammelen. Meestal hingen we een beetje rond bij de hut waar de familie zat, totdat we weer werden weggejaagd om achter de spreeuwen aan te gaan. Hele zwermen van die beesten streken op de bongerds neer.

Kersenplukkers. Staand vlnr: moeder Bets Wismans, vader Theo Wismans, zoon Frans, Pieleke Lintsen, zoon Hent, Jos Natrop, zoon Jos en Joske Barten. Zittend: Mieneke Jansen en dochters Wilhelminen, Net en Marie. Liggend: Lowie en Karel.

Voor de pluk moest vader plukkers in dienst nemen. Nu hield vader niet van roken. Ik heb hem eens op een sigaar zien kauwen in plaats van roken. Als er zich plukkers kwamen aanbieden, keek vader altijd of ze rookten. Rokers nam hij niet aan. Dat was eigenlijk vreemd omdat al zijn zoons rookten en er ook thuis volop werd gerookt. De kersen, die de plukkers lieten vallen, mochten door de rapers worden meegenomen. Waar de meeste blagen onder de boom stonden, was een slechte plukker bezig. Vader verkocht de kersen op de veilingen van Ressen of Elst en deelde achteraf de winst met boer Rijssenbeek.

Als vader hout nodig had voor de klompenmakerij, keek hij in De Gelderland naar de advertenties. "Notaris verkoopt percelen hout," stond er dan. Vader ging dan kijken en hij had een heel eigenaardige techniek van het schatten van de bomen. Hij keek naar de omvang van zo'n boom en liep er dan zover vandaan tot hij, voorovergebogen, tussen zijn benen door de top van de boom kon zien. Hij telde dan het aantal passen tot de boom en dan wist hij de lengte en de hoeveelheid klompen, die uit de boom gemaakt konden worden. Meestal werd hout van peppels gebruikt voor het maken van klompen, een enkele keer ook wel wilgenhout, maar dat was duurder, en kersenhout, wat nog duurder maar beter was. Als er grote stukken hout versjouwd moesten worden, werd moeder er altijd bijgehaald, omdat ze niet alleen groter was dan vader, maar ook sterker.

Vader maakte zo'n tien paar klompen per dag. Mijn broer Hent kwam wel tot twaalf paar. De klompen werden ook wel op bestelling beschilderd. Dat en ook het inkrassen van figuren met de rits deed mijn oudste broer Hent. Zo rond 1920 kostte een paar mansklompen ongeveer vijfenzestig cent. Vrouwen- en kinderklompen waren natuurlijk goedkoper.

Op school droegen alle kinderen klompen. Wie geen klompen droeg, was de pineut, want die mocht nergens aan meedoen. Zo was er in Bemmelen de familie Ratering, eigenaar van de steenfabriek, waarvan iedereen dacht, dat het miljonairs waren. Die kinderen droegen schoenen. Ze zaten alleen de eerste leerjaren op de dorpsschool en gingen later naar een kostschool. Er waren wel meer jongens, die met schoenen aan naar school kwamen, bijvoorbeeld Gerard Vissers, waarmee ik regelmatig ruzie had omdat ik hem een opschepper vond. Ik hoor zijn moeder nog tegen mijn moeder zeggen: "Mevrouw Wismans, Lowie heeft Gerard geslagen." Maar moeder bleef kalm. "En wat heeft Gerard dan gedaan?" was haar vraag dan.

Iedere morgen om acht uur moesten alle kinderen uit Bemmelen naar de mis. Er waren wel kinderen die niet altijd gingen, maar het gros ging elke dag. In de kerk zaten de kinderen klassegewijs in de banken. Meester Van Soest, de hoofdonderwijzer van de jongensschool, zat achter ons. Als de mis afgelopen was, tikte hij met een sleutel op de bank. Na één tik mocht je de bank uit en na de volgende tik mocht je naar buiten. Behalve meester Van Soest had je bij ons op school ook nog meester Akkermans, die 'De kale Akker' genoemd werd. 'De kale Akker' had de vierde en de vijfde klas. Hij had een kale kop en droeg een zwarte deukhoed. Als hij 's morgens op school kwam, zag je al aan hem, of je op moest passen of niet.

"Jongens, de Bilt waarschuwt: wees op je hoede," zei hij dan als hij op school kwam. Als hij kwaad was, gooide hij met de liniaal. Dan kon het voorkomen, dat je pech had en hij je raakte terwijl je niks gedaan had, omdat de jongen die voor je zat bijtijds bukte of gewoon omdat 'De kale Akker' niet goed gegooid had. Hij wilde ook altijd, dat degene, die hij moest hebben, de liniaal terugbracht. Dan kreeg je ze getrokken en dus deden we dat niet en dan ging meester Akkermans je door de klas achterna. Soms werd je de klas uitgestuurd, de gang op. Je schoot dan gauw met de voeten

in de klompen, die onder de bank stonden, want de gang had een granieten vloer en dat was heel koud. "Klompen laten staan!" riep 'De kale Akker', maar ik had ze dan al aan en rende klossend naar buiten. Ja, ik heb heel wat klappen van die 'Akker' gehad. Thuis hoefde je niet te klagen als je slaag had gehad. "Dan zul je het wel verdiend hebben," zei vader dan.

Op een dag had ik het tornmesje uit het opbergvakje van mijn moeders Singer-handnaaimachine mee naar school genomen om een appel te schillen, die ik stiekem tijdens de les op at. Toen meester Akkermans het zag, nam hij het mesje en de appel af, liep naar de grote kachel in onze klas en deed, alsof hij appel en mesje er in gooide. 's Avonds merkte moeder aan mij, dat er iets aan de hand was. Toen ik vertelde wat er gebeurd was, riep ze mijn broer Jos, die toen een jaar of zeventien was en vroeg hem namens haar een briefje aan meester Akkermans te schrijven. Onze Jos kon mooi schrijven, maar niet foutloos. Zo schreef hij 'tarnmesje'. Zo zeiden we het op z'n Bemmels en dus was het zo gek nog niet. De volgende dag gaf ik het briefje aan de meester, die het las en me tot mijn verbazing het mesje teruggaf. "Wie heeft dat briefje geschreven?" vroeg hij, terwijl hij met potlood de taalfouten verbeterde. "Onze Jos," zei ik. "Hm," zei de meester, "zeg maar tegen je broer, dat het geen tarn- maar tornmesje is en als hij weer eens iets niet weet, moet hij nog maar eens op school komen."

Met meester Van Soest had ik betere ervaringen. Hij was ook streng, maar als hij je sloeg, had je het echt verdiend. In de klas zat ik naast een jongen, die Herman Vissers heette, maar die door iedereen 'De Snoek' werd genoemd. Die 'Snoek' was een echte rotzak, maar ik vond dat prachtig. Op een dag zei hij tegen me: "Zal ik mijn pen in 'die dikke' z'n achterwerk steken?" We schreven op school met kroontjespennen en met 'die dikke' bedoelde hij Herman Hermsen, een dikke jongen, die door iedereen 'De Mus' genoemd werd en die in de bank voor 'De Snoek' zat. Ik zei natuurlijk: "Ja." En ja hoor, hij stak 'De Mus' in zijn achterste. Herman de Mus kwam brullend overeind en de hele klas stond op z'n kop. "Heb jij dat gedaan, Herman Vissers?" riep meester Van Soest. "Jawel meester," zei 'De Snoek'. "En wist jij er van, Lowie?" "Eh, jawel, meester," zei ik naar waarheid en zo kregen we allebei flink op onze kop. Die 'Snoek' was me er eentje. Hij was nergens bang voor en je kon de gekste dingen met hem meemaken. 's Winters, als het gevroren had, ging hij ijsscholletjes lopen over de Polse gracht. Dat was heel gevaarlijk, vooral als alle ijsschotsen los dreven, maar hij deed het. Eerst in de breedte en dan zelfs in de lengte, van het huis van de burgemeester tot de pastorie. Wij noemden dat 'Schullekelopen' en ik moet eerlijk zeggen, dat ik dat niet durfde.

Ik treuzelde nog wel eens als ik naar school moest en moeder riep dan: "Lowie, schiet op, want dat zwartje uit Haalderen is allang voorbij!" Ze kon toen niet weten, dat dat 'zwartje' later mijn vrouw zou worden.

Behalve 'De Snoek' zat er nog een jongen bij mij in de klas, die voor niets terugdeinsde. Dat was Jan Derksen, die we 'Den Duvel' noemden. Samen met 'De Snoek' en die 'Duvel' kon je wat beleven. We hadden bijvoorbeeld

een veer, zoals die door elektriciens gebruikt wordt, die wij gebruikten om een koolraap weg te schieten. 'De Snoek' spande de veer, de koolraap werd op een doel gericht en door ons vastgehouden. Op een teken werd de kool dan losgelaten en die vloog dan met veel vaart op zijn doel af. Zo hebben we eens een halve deur van een boerderij kapot geschoten. Dan kwamen ze achter je aan, of ze riepen veldwachter Hendrik Koenders, wiens vader ook al veldwachter in Bemmelen was geweest. Zo weet ik ook nog, dat we eens peren gingen stelen. 'De Duvel' en 'De Snoek' klommen in de bomen en de anderen raapten de peren. Plotseling kwamen de boer en de veldwachter en wij renden weg met de peren. Ik zie nog voor me, hoe de beide mannen onder de boom stonden en omhoog keken naar 'De Snoek' en 'De Duvel', die er niets voor voelden om naar beneden te klimmen. Je had verschillende wijken waarvan de jongens tegen elkaar knokten. Ik ging dan 's avonds met een paar jongens van 't Hoog mee en dan werd er gevochten tegen jongens uit de Plak, de Pas, de Remise, de Bouwcommissie of het Bosch.

Voor onze deur langs reed de stoomtram. We leefden toen nog in zo'n rustige tijd, dat moeder tegen de tijd dat de tram moest komen, naar buiten ging kijken, of er geen kinderen in het zand tussen de bielzen en de tramrails zaten te spelen. Die tram reed op Nijmegen. 's Zondags reed de 'kerktram' van Haalderen naar Bemmelen voor één dubbeltje per persoon.

Vader had nog iets heel bijzonders. Hij kon namelijk 'tandpijn bespreken'. Dat werkte als volgt: er kwamen mensen uit Bemmelen en omgeving, maar dikwijls ook van ver weg, naar het klompenhok (*de klompenmakerij - red.*). "Wismans, mijn moeder heeft zo'n kiespijn," zei zo iemand dan bijvoorbeeld. "Ga maar naar huis en zeg maar, dat ik het wel naar Baal stuur," zei vader dan. Wat hij daarmee precies bedoelde heb ik nooit begrepen, want Baal was gewoon een wijkje in Haalderen. Na afloop van zo'n 'bespreking' ging hij altijd naar de wc. "Hoe doet u dat nou?" vroegen we dan dikwijls, als hij van de wc kwam, want het was bewezen, dat hij met zijn 'tandpijn bespreken' mensen van hun pijn afhielp. "Dat is heel gemakkelijk," zei hij dan glimlachend, "dat kunnen jullie ook." En dan zei hij een rijmpje op: "Tandpijn is geen pijn. Peper in de, dat is heet." Dat was natuurlijk een smoesje en tot op de dag van vandaag weet ik nog niet, hoe hij het voor elkaar kreeg. Hij besprak alleen tandpijn, dus voor andere pijnen moest je bij andere besprekers zijn. Zo had je bijvoorbeeld in Haalderen Gradje Hendriks, die bloedingen besprak. Er waren toen meer besprekers actief, want een dokter kon je niet betalen. Als ik klaagde over keelpijn, zei moeder bij het naar bed gaan: "Doe je linkerkous maar over je nek, dan is het morgen over."

Er werd thuis veel koffie gedronken. Mijn moeder kocht altijd Van Nelle, die was van goede kwaliteit. De bonnen werden uitgeknipt en verzameld. Toen ik acht jaar was kreeg ik een bolderwagen van Van Nelle-punten en ook het beroemde Piggelmee-boek ontbrak bij ons thuis niet. Zinnetjes als 'Piggelmee, vermoeid van het lopen, ging naar huis met lichte tred' zijn me altijd bijgebleven.

Het was altijd gezellig bij ons thuis. In de voorkamer lag een Japanse biezen mat met figuren er op. Rondom die mat was de vloer bruin geverfd. Toch zat iedereen 's avonds zonder schoenen in de kamer. Angst voor splinters hadden ze niet. Verder had je in alle kamers kale planken vloeren. Er stond altijd pijptabak in een sigarenkistje op de schoorsteen. Dat kistje werd iedere week door mijn moeder gevuld. Al mijn broers rookten pijp en ik pikte stiekem wel eens tabak uit die doos en draaide daar met krantenpapier sigaretten van. Ik herinner me nog, dat er een kruisbeeld en een Heilig Hartbeeld met console aan de muur hingen. Verder een paar platen van kalenders, waarop meestal landschappen stonden en er hing een lepelrek. In de huiskamer stond een mooie eiken kast, waarin het linnen-goed werd bewaard. Wij mochten van moeder nooit in die kast komen. Op die kast stond een paar heel mooie gemberpotten, die later door Jan Verwaaijen zijn gekocht. Toen ik jaren later eens bij hem langs kwam, herkende ik die potten meteen.

Moeder kocht wel eens iets van een 'erfhuys'. Mensen noemden dat zo als er spullen verkocht werden, die over waren uit een erfenis. Als notaris Van Bunge dan iets had, dat bijna niks kostte, riep hij: "Mevrouw Wismans, hier heb ik iets voor jou." Vroeger wist je op een dorp meteen wie er trouwplannen hadden, want dat waren degenen, die veel op een erfhuys kochten.

Er werd bij ons in de keuken gegeten. In de 'goeie' kamer mochten we niet komen. Alleen als we naar bed moesten, kwamen we er door heen. Die 'goeie' kamer werd bijna niet gebruikt. Vader zat er op de zondagvoormiddag om de speciale bijlage van De Gelderlander te lezen, die toepasselijk 'De Huiskamer' werd genoemd en dronk dan een kersenborrel. Dat was zo'n beetje het enige aan sterke drank dat mijn vader dronk. Hij spuugde dan de pitten uit en wij moesten dan die pitten, die op een schoteltje lagen, in het varkenshok gooien. We namen die pitten dan nog even in de mond en zogen er op. De smaak van brandewijn zat er nog aan en dat vonden wij lekker.

Vader pruimde, maar rookte niet. Meisjes zag je in deze streek nooit roken en als een meisje rookte was dat zonder meer een schande. Ik herinner me nog, dat Annie Madoux, een nichtje dat onderwijzeres was en bij ons logeerde, zat te roken. Vader zag dat vanuit het klompenhok hoofdschuddend aan en zei: "Zie dat nou eens zitten..."

Over schandalen gesproken: zo is mijn zus Lei een keer thuis gekomen met lichtbeige, zijden kousen aan. Ze had die kousen van zelfverdiend geld gekocht, maar alle meisjes droegen in die tijd zwarte kousen. Toen Lei met die kousen aan binnen kwam, viel er even een stilte. Vader vond het verschrikkelijk. "Wat moet jij met die sjanskousen?" riep hij. "Iedereen heeft ze," zei Lei. "Niks mee te maken, ik wil niet hebben dat je zulke dingen draagt," zei vader. Lei had echter de kousen gekocht en droeg ze dus ook. Jongens droegen in die dagen zwarte kousen. Zwarte kousen met een biesje er op werden ook 'sjanskousen' genoemd.

Ik weet ook nog, dat Lei voor het eerst thuis kwam met een kortgeknipt 'polkakopje'. Meisjes droegen in die tijd allemaal opgestoken, lang haar en kleine meisjes hadden vlechten. Een 'polkakopje' was, zeker op een dorp, iets heel nieuws en vader vond, dat het niet paste. Maar het haar was er wel af...

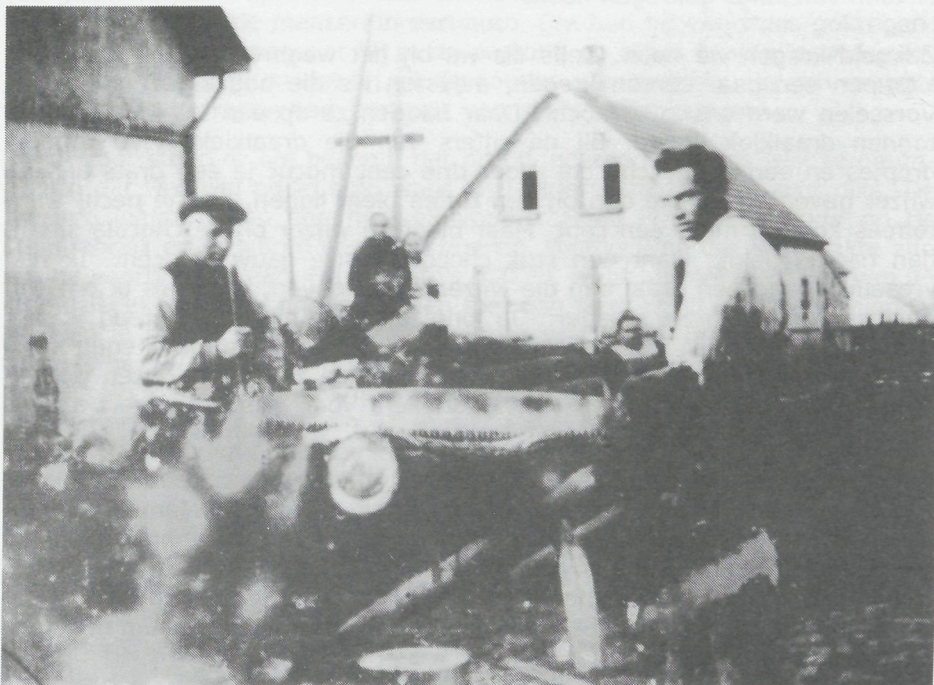
Boeken waren er bij ons thuis niet. Broer Hent haalde nog wel eens een boek uit de bibliotheek, maar daar hoefde je als kleine snotaap niet aan te komen! De kinderen lazen 'De Engelbewaarder'. Dat was een weekblad, dat Net uit de bibliotheek meebracht.

In mijn ouderlijk huis heb ik altijd met Karel in één bed geslapen. Toen we kleiner waren lag ook Theet er nog bij. We krasten onze initialen diep in de muur van onze slaapkamer. Dat is nog lange tijd zichtbaar geweest, want behang gebruikten de mensen niet. Als het 's winters koud was, waren er nooit genoeg dekens en van kachels of centrale verwarming op de slaapkamers had nog nooit iemand gehoord. Moeder gooide daarom alle jassen op de bedden. Wanneer je dan 's morgens nog in bed lag, kreeg je het steeds kouder naarmate iedereen zijn jas kwam ophalen. Voor het naar bed gaan kregen we eerst nog pap. Die zat in een gietijzeren pot met hengsel. Marie moest op een keer de vorken en lepels pakken, die aan een houten plank opgehangen waren. Die hing nogal hoog, zodat ze op een stoel moest gaan staan. Intussen was de ketel met kokende pap naast de kachel op de grond gezet. Toen Marie van de stoel af kwam, stapte ze in de pap. 's Avonds moest de dokter er nog bijkomen. Het was augustus en Marie, ze zal een jaar of dertien geweest zijn, heeft de hele vakantie op een pitrieten ligstoel met haar been omhoog gelegen.

In die tijd werd op de jongensschool voor het eerst gymnastiekles gegeven, op het schoolplein, omdat er nog geen gymnastiekzalen waren. Ik deed de armbewegingen die ik geleerd had 's avonds voor het naar bed gaan aan mijn moeder voor: twee naar links, twee naar rechts. Op dat moment kwam mijn zus Net met twee dampende borden pap aanlopen. "Twee naar links, twee naar rechts," riep ik, mijn zus één van die borden pap uit de handen slaand. Dat bord kreeg ik in mijn nek en ik heb er voor de rest van mijn leven een litteken aan overgehouden.

Ik moest thuis wel, tegen mijn zin, karweitjes opknappen. We moesten aardappels tot varkensvoer draaien boven een ton, die de drankton werd genoemd. Ook moesten we als kinderen aren lezen op het land. Ik ging liever kikkers vangen. Die werden in die tijd door de jongens dikwijls opgeblazen... Wat ik ook een vervelend karweitje vond, was de zak ophouden voor Bernd Daams. Hij woonde op 't Zand in Huissen en gebruikte de houtspaanders en houtbrokken voor het roken van spek. Je begrijpt, dat er bij een klompenmaker veel houtspaanders te vinden zijn. Voor het schoonmaken van het klompenhok betaalde Bernd drie à vier gulden. Hij vulde dan een paar juten zakken met houtafval, legde die op zijn kruiwagen

en liep terug naar Huissen. Ik maakte meestal, dat ik weg kwam als ik hem zag aankomen.

Vader Theo Wismans zaagt hout met Hent. Links naast Hent zit moeder Bets. Op de achtergrond dochter Marie en Cato Lovet. Op de achtergrond het huis van de familie Lintsen.

Als ik 's middags thuis kwam, zei moeder: "Doe je kleren maar uit en trek het oude juupke maar aan." Daarmee bedoelde ze mijn oude kleren. Moeder zat vaak voor het raam sokken te stoppen. Dat kwam veel voor, omdat iedereen klompen droeg en sokken snel versleten. Dikwijls werden de voeten van de sokken geknipt en dan werd er een nieuwe voet aangebreid. We gingen één keer per week in bad en dan werd ik door mijn zus Net hardhandig afgeschrobd, met een borstel met Sunlightzeep. Moeder vond dat prima. "Dan ben je tenminste goed schoon," zei ze dan.

We moesten eten wat moeder ons voorzette, ook al lustte je het niet. Op een dag had moeder zuurkool gekookt en mijn broer Theet lustte geen zure kool. Moeder schepte voor iedereen op. "Dat eet ik niet," zei Theet en hij weigerde zijn bord aan te raken. Daar werd niet op gereageerd. Hij kreeg zijn prak gewoon de volgende dag weer voorgezet. "Ik ga in hongerstaking," zei Theet, "net als de burgemeester van Workum." Dat had toen uitgebreid in de kranten gestaan. Hij heeft zijn hongerstaking wel veertien dagen volgehouden en iedere dag werd het bord zuurkool weer voor hem gezet, tot de schimmel er op groeide. Mijn ouders wisten niet, wat ze met zijn koppigheid aanmoesten, totdat vader op zolder ontdekte, dat een groot

deel van de voorraad winterwortels was opgegeten. Geloof maar, dat Theet er toen van langs gekregen heeft!

Zakgeld kregen we nooit. Zelfs als we bij het wegbrengen van een paar klompen een paar centen kregen, moesten we die nog afgeven. Bij Van Vosselen werd snoep verkocht. Daar hadden ze op een tafeltje een kartonnen draaiklok liggen. Bij de cijfers van die draaiklok lagen toffees, dropjes en een stukje chocola. Voor drie cent mocht je een draai aan de wijzer geven en als die dan bij een toffee bleef liggen, had je pech, want toffees kostten maar één cent. Maar bleef de wijzer bij de chocola staan, dan had je geluk, want een stuk chocola kostte gauw vijf cent. Ik had vreselijk graag een draai aan die wijzer willen geven, maar als ik om een paar centen vroeg zei moeder: "Ja jong, als ik ze had, dan kreeg je ze." Niet dus. Er was één uitzondering. Voor de kermis in Bemmelen kregen Karel en ik een dubbeltje per kermisdag. Ik kocht dan zeven sigaretten en een pindabrok. In de draaimolen ging ik stiekem voor niks. Carnaval werd in Bemmelen niet gevierd.

Vader werd ziek, in maart 1927. We denken nu dat hij kanker aan de lever had. Toen werd door de dokters weinig verteld. Hij werd helemaal geel en kwam op bed te liggen. De dokter stuurde hem naar het Liduinaziekenhuis in Bemmelen. Toen hij het huis verliet keek hij nog één keer goed in het rond, want hij wist, dat hij niet meer terug zou komen en op een avond in november is hij op 54-jarige leeftijd overleden. Mijn broer Hent nam de klompenmakerij over. Anderhalf jaar later werd moeder ziek en stierf op 57-jarige leeftijd. De kinderen bleven alleen achter en probeerden het huishouden zo goed mogelijk te laten doorgaan. Tenslotte gingen we uit elkaar. Ik was toen veertien jaar. Karel en ik hebben nog lang bij Hent in Haalderen gewoond, waar hij een klompenmakerij had.

Ik voetbalde graag en Karel en ik speelden bij HAVO. Dat voetballen was me wat in die tijd! Zo moest je je in een café omkleden en dan liep je met z'n allen naar het voetbalveld. Die velden zagen er in de dorpen van de Over-Betuwe wel een beetje anders uit dan tegenwoordig. Het waren hobbelige veldjes. Je moest de koeien dikwijls nog van het veld jagen en tijdens de wedstrijd gleed je uit in de koeienflatsen. We speelden ook regelmatig op te hoog gras. En dan de wedstrijden zelf nog! Ja, er was voor de oorlog al spelverruwing, hoor. Ik heb het tenminste nog wel eens meegemaakt, dat er gevochten werd op het veld. Er werd wat afgefloekt tijdens zo'n wedstrijd. En gedronken, meestal er na, maar we hadden in Haalderen een keeper, een zekere Jan Nuy, die keepste het best als hij een flinke neut op had.

In het begin van de dertiger jaren kwam een man naar Haalderen, die in de geschiedenis van dit kleine dorp een grote rol zou spelen. Dat was de bouwpastoor Taeke van der Wey, een grote, blonde, kalende man, die oorspronkelijk uit Friesland kwam en die na een geslaagde landelijke bedelactie in 1933 te Haalderen een kerk bouwde. Hier woonden alleen katholieken. De bevolking was arm, armer zelfs dan in omliggende plaatsen, zodat

er geen geld was voor het bouwen van een kerk. Pastoor Van der Wey was van goeden huize. Hij kwam, naar men zei, uit een familie met geld en reed tot verbazing van de mensen in een auto. Die had hij van thuis gekregen. Ik herinner me ook nog dat hij in de pastorie op eigen kosten lambriseringen liet aanbrengen en dat hij uit de gouden oorschelpen, die zijn moeder in haar muts gedragen had, een kelk voor de kerk liet maken.

De pastoor stond er om bekend, dat hij bij iedereen geld los wist te peuten en dat was wel nodig ook, want in Haalderen hadden ze echt niks. De mensen leefden toen nog heel eenvoudig. Bijna iedereen werkte op de steenfabriek en er waren een paar boeren. Pastoor Van der Wey pakte zijn zaakje voortvarend aan. Hij liet foto's maken, waar hij met kinderen van de steenfabriek op stond en die werden met een brief er bij naar een heleboel mensen in het land verstuurd om geld te vragen. Mamma - Tonnie Wismans-Stuart - heeft als meisje nog meegeholpen adressen te schrijven. Zo'n pastoor was iets in zo'n dorp en de mensen waren natuurlijk ook veel volgzamer dan tegenwoordig. De pastoor was wat wij noemden 'een baas'. Tijdens de bouw van de kerk wilde hij alleen maar geld ontvangen en geen andere geschenken.

Pastoor Van der Wey was een goede man, die veel voor de mensen in Haalderen gedaan heeft. Hij had geen kapsones en kwam ook niet onder de indruk van mensen die geld hadden. Zo was er in Haalderen Willem Peters, die wij 'Willem de Pruis' noemden, die een marmeren communiebank aan de kerk wilde geven. Maar dan moest dat wel in de kerk afgeroepen worden. De pastoor zei hem, dat hij daar niet aan dacht, omdat hij vond, dat arm en rijk ieder hun deel moesten geven en dat het geen pas gaf om alleen rijke mensen als schenkers te noemen. De schenking van de communiebank ging dus ook niet door.

De kerk werd gebouwd van door mensen uit Haalderen op de steenfabriek met de hand gevormde stenen. Toen de kerk er eenmaal stond, begon hij met een soort 'heropvoeding' van de bevolking. Zo deed hij vanaf de preekstoel voor hoe je beschaafd met de hand voor de mond moest hoesten en hoe je rustig je neus moest snuiten, zonder knetterende bijgeluiden. Ook maakte hij duidelijk, dat je op bepaalde momenten niet moest kuchen of hoesten. Hij verbood mensen om achter in de kerk te blijven staan. Hentje Maassen is er zelfs voor uit de kerk weggebleven. Zodra de mis begon deed de pastoor de ingangsdeuren van de kerk dicht, zodat laatkomers via de sacristie de kerk in moesten en daardoor natuurlijk nogal opvielen. Militairen, die ijzeren haken aan hun kleding hadden, mochten niet op de nieuwe banken zitten.

Voor misdienaars was de pastoor niet gemakkelijk. Het was bekend dat hij, als de misdienaars tijdens de consecratie niet tijdig genoeg belden, achteruit trapte. Gelukkig hadden de misdienaars dat snel door en sprongen ze, als de pastoor weer wilde trappen, achteruit. Als kinderen te laat in de kindermis kwamen, moesten ze 's middags of 's avonds in de kerk terugkomen en voor straf een tijd op hun knieën zitten.

Je moest hard werken in die tijd. Zo ben ik eens, na een nachtdienst bij de zijdefabriek, zittend in de kerkbank in slaap gevallen. Later vertelden de mensen me, dat pastoor Van der Wey naast me heeft gestaan, maar me niet wakker heeft gemaakt. De pastoor hield ook spreekbeurten in de school, waarbij iedereen vragen mocht stellen. Hij had een grote algemene ontwikkeling en kon een hoop vertellen over verschillende onderwerpen.

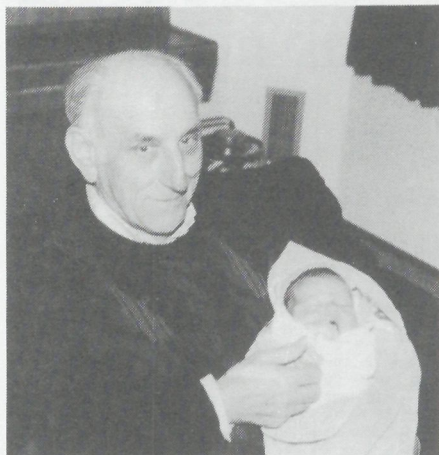
Toen mijn broer Hent aan het eind van de dertiger jaren -mijn schoonzus was, geloof ik, in verwachting van haar zesde- aan één oog blind werd, moest hij naar het ooglijdersgesticht in Nijmegen en dat betekende, dat die arme mensen geen inkomen meer hadden. Trui besloot in overleg met Hent, dat de twee varkens en de kippen dan maar verkocht moesten worden. Pastoor Van der Wey hoorde dat en ging naar Trui toe. "Er wordt niks verkocht," zei de pastoor, "en ga maar voer voor de beesten halen bij de boerenbond en laat ze de rekening maar naar de pastorie sturen." De pastoor overleed, meen ik, in het begin van de vijftiger jaren in Haalderen.

Natuurlijk moest er gewerkt worden. Zo heb ik nog een tijdje bij boer Bruining in Haalderen gewerkt. Dat beviel niet zo, zodat ik naar iets anders uitkeek. Toen (in 1933) sprak ik een kameraad, Jo Janssen, die bij de zijdefabriek (zo noemden we de AKU) in Arnhem werkte. "Je kunt daar zo aan de slag, want ze vragen volop volk," zei hij. Ik ging naar de Velperweg en vroeg de personeelschef, dr. Ploeger, of ze werk voor me hadden. Er is toen nog iemand van de zijdefabriek, een zekere mevrouw Schimmelpenninck, bij de heer Huisman van de Haalderense politie komen vragen of ik ooit met de politie in aanraking was geweest. Hij kwam het ons trots vertellen: "Ik heb gezegd: 't is een beste gozer!" Kort daarop kon ik beginnen.

We reden in die tijd op de fiets naar Arnhem en in het begin moest je zelfs nog over de schipbrug, die bij het Roermondsplein lag. Er was een hele ploeg jongens uit Haalderen, die bij de zijdefabriek werkte. Als je met zo'n groep gasten reed, kon je van alles beleven. Soms pikten we kersen. Een andere keer hadden we druiven gekocht en spuwden elkaar onderweg de basten in het gezicht. We reden altijd over Elst naar Arnhem en soms zat je om een uur of vijf 's morgens al op de fiets. Onderweg passeerde je dan boeren, die met groente onderweg waren naar de markt. We lieten ons dan wel door die kleine vrachtauto's meetrekken. Zo reden we een keer in het donker en Pietje Lijbers voelde onder het zeil van één van die boerenkarren. "Appels, goudrenetten," fluisterde Pietje. Zo gingen we allemaal op bezoek bij die groentekar en we stopten de appels tussen onze kleren. Toen we over de brug Arnhem in reden begon het lichter te worden. Eén van ons kwam op het idee om zo'n appel eens nader te bekijken en wat bleek? Het waren kleine rode kooltjes! De stad zag rood van de kooltjes, die we weggegooid hadden.

Als ik op zondag niet behoefde te voetballen, ging ik naar NEC of Quick in Nijmegen. Die clubs speelden toen in de hoogste afdeling en daar ging ik graag naar kijken. Ja, het leven bestond toen uit werken en voetballen.

Ik wist, dat Tonnie Stuart al een tijdje geen verkering had en ik vond het een aardig meisje, maar ik wist niet of zij mij zou willen. De Bemmelse kermis was voor jonge mensen een van de weinige gelegenheden om eens feest te vieren en misschien een meisje aan de haak te slaan.

Lowie Wismans met kleinkind.

Als je een meisje aardig vond, probeerde je er zo veel mogelijk mee te dansen en na afloop vroeg je dan, of je haar naar huis mocht brengen. Als je haar dan naar huis gebracht had, vroeg je of ze de volgende dag ook zin had om met je te dansen en aan het eind van de kermis probeerde je dan een afspraakje voor de volgende zondag te maken. Als dat allemaal lukte, begon het er natuurlijk aardig op te lijken. Als je nagaat, dat bijna iedereen tijdens de kermis verkering kreeg, begrijp je hoe weinig er verder te doen was voor jonge mensen.

Direct nadat ik verkering kreeg met Tonnie Stuart ben ik met voetballen gestopt, want ik kon mijn zondagen vanaf dat moment wel beter besteden. We maakten in die tijd veel fietstochten.

Na een stevige ruzie tussen Karel en Hent, kwam Karel bij me en zei: "Lowie, je hebt verkering. Als jij een bed koopt, ik bedoel een tweepersoons ledikant met dekens, dan kunnen we bij Theet in Huissen in de kost. Als je gaat trouwen, heb je dat spul toch nodig". Theet woonde bij de steenfabriek in Huissen. Ik had toen verkering met Tonnie Stuart. Het was een vervelende situatie tussen Hent en Karel, maar ik mocht Karel wel en wilde hem niet in de steek laten. Ik kocht een tweepersoonsledikant bij Van Driel in Gendt en we gingen in Huissen wonen.

Lowie Wismans ging na zijn huwelijk met Tonnie Stuart in Arnhem wonen en werd vader van vier dochters en vier zoons. Hij werkte jarenlang als steigermaker. Hij overleed op 72-jarige leeftijd op 27 september 1988.

Met dank aan de heer Koene voor het beschikbaar stellen van het gedenkboek.

Joop Verburg

Een krantenknipsel

DE GELDERLANDER

9 mei 1947

De bloesempracht in het land
tussen de rivieren*Voorteken van overvloedig fruitjaar*

Eindelijk is het dan lenteweer.

De boer brengt zijn koeien naar de wei, want de malse Meiregens van de laatste dagen met de zonneschijn, die daarop volgde, hebben het gras schielijk doen opschieten. Anders is het vaak met half April reeds zover, maar het koude weer trad hier, evenals bij de bloei der vruchtbomen, als spelbreker op.

De bloesemknoppen van vele soorten peren- en appelbomen zijn nu open gegaan, de pruimen en kersen zijn echter inmiddels overbloeid geraakt, doch desondanks hield de Betuwe de bezoeker een feerick schouwspel.

Wanneer ge als automobilist van Arnhem of Nijmegen komt en nu eens niet van de rechte autosnelweg gebruik maakt, maar een secundaire kronkelende weg kiest om van Noord naar Zuid te komen of andersom dan zult ge versteld zijn van de schitterende bloesempracht van de bloeiende boomgaarden.

Als wielrijder(sters) kunt ge echter nog veel intenser genieten van al die in volle bloei staande peren- en appelbomen. Doet desnoods als de boer: zoekt een plekje uit de wind, en neemt de schoonheid van één bloeiende boomgaard in U op. Overal in het land tussen de rivieren kunt ge tal van die schone plekjes vinden.

Ge dient echter te bedenken, dat veel schoons verloren ging in de Betuwe.

Naast de vele beschadigde of totaal vernietigde boerenhoofdsteden ging 500 ha vruchtbomen verloren. Van deze schade aan de boomgaarden zult ge als vreemdeling echter zeer weinig gewaar worden, daar deze beschadigde bomen reeds zijn gerooid. Voor een deel zijn er zelfs al weer nieuwe, jonge boomgaarden voor in de plaats gekomen. Elke mogelijkheid grijpt men

in dit gebied aan om de streek de oude luister van weleer terug te geven.

Het weer schuld aan onderbroken bloei

Een bloeiende Betuwe gaat samen met zonnig weer, zegt de boer-fruitweker, met wie we een praatje maakten over de stand van de bloesem van de diverse fruitsoorten. En hij doet een stevige trek aan zijn zoeven gestopte pijp om dan, terwijl hij grote rookwolken uitblaast, met een verhaal te beginnen over het weer.

Het gevolg van al dat koude en natte winterige weer is, dat de bloesem van bomen en heesters, welke in bloei kwamen, nu verroest is, omdat de witte bloesemblaadjes door de wind geknakt werden.

Hierbij komt ook nog, dat het jonge bladgroen steeds verder uitliep, waardoor de aanblik van een bloeiende pruimen of kersenboomgaard niet zo helder wit is als dit het geval kan zijn bij kalm droog en zonnig weer. Een ander gevolg van het slechte weer is dat de bloei van ander fruit niet direct volgde op de eerste bomen en fruitheesters, die in bloei waren gekomen, zodat we kunnen spreken van een onderbroken bloesemperiode.

De vijf B's

De bijenvolken — voor zover niet uitgestorven tijdens de strenge winter — zijn door de late broedaanzet zeer klein, hetgeen o.a. duidelijk bleek op de gehouden bijenmarkt te Kesteren, waar goede bijenvolken slechts in zeer geringe mate aanwezig waren.

De bijen, die er nog zijn, konden wegens het slechte weer niet uitvliegen, zodat de wind grotendeels voor de kruisbestuiving heeft moeten zorgen. Wat van deze bestui-

ving terecht is gekomen kunnen we eerste over enige weken zien, wanneer de jonge vruchtjes zich gezet hebben.

Men geeft over het algemeen de voorkeur aan de kruisbestuiving door bijen, want bezige bijen brengen huijgende bomen, aldus een gezegde.

Het weer van de laatste dagen lokt de bijen naar buiten, die al gauw hun weg gevonden hebben naar de geurende boomgaarden om nu de schade in te halen van de koude dagen toen ze tot nietsdoen gedoemd waren.

De verwachtingen voor een goed fruitjaar zijn hoog gespannen en wanneer strenge nachtvorsten uitblijven zal de oogst overvloedig zijn.

Vandaag kan men in het land tussen de rivieren zijn hart ophalen aan de bloesempracht van de bloeiende boomgaarden.

Bijzonder mooi is het schouwspel daar, waar de witte bloesem der perenbomen in een en de zelfde boomgaard afgewisseld wordt door de rose bloesem van de appel.

Uut de ouwe deus

Bloesenpracht

Vur deze keer he'k 'n heel oud stukse uut de ouwe deus gehaald. Bemmél wurd hier gin ene keer genuumd, mar ik vien dat 't wel over 't durp geet want Bemmél lig nou eenmaol ok ien 't land tussen de rivieren.

Mit 't stuk mik de schriever reclame vur de Betuwe: hij gif d'r 'n mooie beschrijving van en af en toe wurd de kerl ok nog 'n beetje lyrisch.

't Is ok bar mooi ien de Betuwe. Nog altied! As je 'n bietje korter bij huis wil blieven, kun je ok net buuten 't durp nog mois zien in deze tied.

Op de foto steet 'n bongerd mit de bomen barstens vol bloesem. Zó mooi! Vurrige week stond ien de krant hôs dezelfde foto. Bomen barstens vol bloesem. Zó mooi!

D'r stond niet bij waar de foto gemakt was, mar dat zou misschien wel ien Ressen bij de Wolfhoeksestraot kunnen zien.

Ien 't onderschrift stond dat 't deze keer geen bruidskleed was, maar 't doodskleed.

Ik kreeg 'n bietje kippevel toen ik 't las, want alle bomen waren umgezaagd!

Vur de Betuwelijn.

Maria Janssen

Straatnamen in Bemmél

Herckenrathweg

Arnoud Jan Herckenrath werd geboren op 5 mei 1896 te Appeltern. Op 15 november 1930 begon hij zijn werk als burgemeester van Bemmél. Hij was een zeer geziene burgervader, die, samen met zijn vrouw, zich lid van de Bemmelse bevolking voelde. Waren zijn voorgangers Van der Monde en ridder De van der Schueren aristocratische figuren, burgemeester Herckenrath voelde zich één met het volk. Als er iets georganiseerd werd, waren hij en zijn vrouw er vaak bij. Zo werd er eens in zaal Janssen (toen nog niet Het Wapen van Bemmél) een fancyfair georganiseerd ten behoeve van de kerk in Haalderen. De parochie Haalderen was toen nog een onderdeel van de Bemmelse parochie en dus werd er van de Bemmelse bevolking ook iets verwacht. Dit evenement werd, door de geweldige steun van burgemeester Herckenrath, een eclatant succes.

In de dagelijkse omgang was burgemeester Herckenrath een echte magistraat, die, als hij met zijn wandelstok door het dorp liep, duidelijk gezag uitstraalde en die, als hij jongelui zag, die kattenkwaad uithaalden, niet aarzelden om die wandelstok te gebruiken. Verschillende mensen verzekerden me, dat men meer respect had voor de burgemeester dan voor Koenders, de veldwachter... Hij was streng, maar werd tegelijkertijd als rechtvaardig en onpartijdig ervaren.

Burgemeester Arnoud Jan Herckenrath, dit portret hangt in het gemeentehuis.

Mevrouw Herckenrath-van de Berg was bij kinderen heel geliefd. 's Morgens ging ze vaak op de fiets naar de kerk en kinderen, meestal meisjes, wachtten haar dan op en duwden haar dan helemaal tot aan de kerk, zodat ze niet hoefde te trappen. Op een keer kregen de kinderen, die dat deden van haar een kettinkje met een kruisje.

Burgemeester Herckenrath was ook de motor achter de provinciale weg door Doornenburg, Gendt, Haalderen, Bemmél en Ressen, een weg, die er tijdens zijn leven niet meer zou komen. Ook de oorlog vertraagde later de aanleg van deze weg nog. Het zou een enorme ingreep worden in het Bemmelse stratenplan, maar het was van groot belang, dat er in dat wegenplan een goede structuur kwam. In het boek 'Motor van het Dorpsleven' kunt u daar meer over lezen. Het plan werd uitgewerkt door de latere gemeentearchitect, de heer Charles H.B. Estourgie. Deze was nog niet in dienst van de gemeente Bemmél, maar had relaties met het ingenieursbu-

reau Van Straaten in Arnhem. In 1940 kreeg hij een aanstelling als gemeentearchitect in Bemmelen. Op voorhand bouwde hij een mooi huis voor zichzelf, dat te zijner tijd aan die nieuwe ontsluitingsweg zou komen te liggen: op een stuk grond van 'Huize Bemmelen', nu liggend aan de Cuperstraat. Momenteel woont mevrouw Maria Ratering Arntz in dat huis.

Foto gemaakt ter gelegenheid van het 40-jarig jubileum van meester Van Soest, eerst hoofd van de openbare school, later van de jongensschool.

Staand vlnr: Meester Jolivet, Cees Ran (kerkmeester), Roos van Soest (dochter van de jubilaris), Bernhard Kerkhoffs (kerkmeester), een zus van mevrouw Van Soest, Harry Janssen (kerkmeester), Gé van Soest (zoon van de jubilaris), Ans van de Ven (onderwijzeres), Roos van Soest (dochter), Akkermans (onderwijzer), Van Velsen (dierenarts?) Geert Hermsen (wethouder), Theo Hoedemaker (onderwijzer).

Zittend vlnr: Eduard Schweigmann (kapelaan), Arnold J. Herckenrath (burgemeester), Meester van Soest, Mevrouw Van Soest, Willem Grimmelt (pastoor) en Willem Jansen (gemeentesecretaris).

In september 1939 kreeg de heer Herckenrath een acute blindedarmontsteking. Hij werd naar het ziekenhuis in Nijmegen gebracht, waar hij er een buikvliesontsteking bij kreeg. Toen hij in die kritieke situatie de hik kreeg, werd hem dat fataal en hij overleed op 26 september 1939. Hij werd opgebaard in zijn huis 'De Eschdoorn' aan de Ressenestraat. De schoolkinderen gingen klassengewijs naar 'De Eschdoorn' om afscheid te nemen van de overledene. De rouwkamer was heel mooi opgemaakt, herinneren een paar kinderen zich, met allemaal zwarte tule. Dat zoiets voor sommige kinderen veel te emotioneel was, laat zich denken.

Na de uitvaartmis werd de stoet vanuit de katholieke kerk door de schoolkinderen te voet gevolgd tot aan 'Strijdhagen'. Daarna reed de stoet sneller op weg naar Ammerzoden, waar de burgemeester werd begraven.

Van de nieuwe stratenplannen kwam voorlopig niets terecht, door het uitbreken van de tweede wereldoorlog. Na de oorlog, in de raadsvergadering van 7 mei 1948 gaf het raadslid, de heer Hermsen, in overweging in Bemmeler een straat te noemen naar oud-burgemeester Herckenrath. De toenmalige burgemeester W. van Elk zegde toe mettertijd straten te noemen naar drie vroegere burgemeesters: Van der Monde, De van der Schueren en Herckenrath. We lezen een klein jaar later in de notulen van de vergadering van de gemeenteraad van 26 maart 1949:

Het lid G. Hermsen heeft vernomen, dat de nieuwe weg door het dorp in een politierapport reeds genoemd werd 'Nieuwe Dorpsstraat'. Hij stelt voor deze weg te noemen 'Burgemeester Herckenrathweg' naar de overleden burgemeester Herckenrath. De voorzitter zegt, dat het zijn bedoeling was het gedeelte van weg nr 26 van het provinciaal wegenplan, dat door Doornenburg loopt te noemen naar de vroegere burgemeester Van der Monde, het gedeelte van Haalderen tot Bommel naar burgemeester De van der Schueren en het gedeelte door Bommel naar burgemeester Herckenrath. De raad kan zich daarmee verenigen.

Het zou anders worden. Het voorstel van B&W van 12 augustus 1954 luidt: Bommel. Vanaf het kruispunt bij Steenhof (Oostzijde van de Karstraat, red.) tot aan het kruispunt bij Doevenspek (oostkant van de Groenestraat, red.): Herckenrathweg.

Haalderen: Van der Mondeweg: vanaf de grens der gemeente Gendt in algemeen Westelijke richting tot aan de zijweg naar Baal, nabij Joosten.

Doornenburg: De van der Schuerenweg: vanaf café Peters in Zuidelijke richting tot aan de grens met de gemeente Gendt.

Op 19 augustus 1954 schrijft B&W aan de raad:

Nu binnenkort wederom een aantal woningwetwoningen voor bewoning gereed komt en de herbouw van verschillende door oorlogsgeweld verwoeste huizen op andere percelen grond dan voorheen verwezenlijkt is, blijkt maar al te duidelijk, dat de huidige wijknummering verouderd is en niet langer meer gehandhaafd kan worden. De nummering zal zoveel mogelijk beginnen te tellen in de buurt van de grote kerk.

Op diezelfde 19de augustus 1954 besluit de raad onder meer: *Herckenrathweg: vanaf de Oost-grens van het kadastrale perceel gemeente Bommel sectie F nr 1665 in algemeen Westelijke richting tot de West-grens van het kadastrale perceel gemeente Bommel, sectie G nr 57.*

Dat het de familie Herckenrath in Bommel is bevallen bewijst wel het feit, dat de weduwe, mevrouw Herckenrath, die na de dood van haar echtgenote in de omgeving van Hilversum woonde, tot het eind van de zeventiger jaren ieder jaar een week kwam logeren in huize 'Wilberma', om Bommel te bezoeken.

Flitsen uit de geschiedenis van Doornik (3)

Kasteel Doornik in de burgeroorlog verwoest

In de late middeleeuwen waren de familiale belangen van de regerende adellijke families nauw verstrengeld met de stads- en streekbelangen. De onderlinge naijver in de jacht op de meest lucratieve baantjes bracht spanningen in de families en in de verhouding met andere adellijke geslachten. Door verstandshuwelijken trachtte men zijn bezittingen te beschermen. In de landelijke politiek waren in de tijd dat we de Van Doernics in vooraanstaande families aantreffen, twee machtsblokken ontstaan: de Heekerens en de Bronckhorsten, die Gelre in een verwoestende burgeroorlog zouden storten.

Het geslacht Van Doernic

In 1294 en 1296 vinden wij Johannes dictus de Dornic als ambtman in het Land van Maas en Waal. Van 1322 tot 1328 was Johannes de Dornike burggraaf in het Rijk van Nijmegen en bekleedde daarmee één van de belangrijkste functies in het graafschap. Deze Jan van Dornic werd in 1329 door graaf Reinald II met het Huis Doornik beleend. In een aantal schriftelijke bronnen wordt de geslachtsnaam afwijkend gespeld. In datzelfde jaar was Wolterus de Doernyc burggraaf in het Rijk van Nijmegen. Otto Bor van Doernic was ambtman in de Over-Betuwe van 1334 tot 1342 en werd in die functie opgevolgd door Willem Borre van Doernic. Deze Willem was heer van de heerlijkheid Hemmen. Dat verklaart de relatie tussen Doornik en Hemmen. In 1361 overleed Willem Borre van Dornic en werd zijn schoonzoon Dirk van Lynden heer van Hemmen. Dat was het begin van een lange optocht van ambtmannen van die naam in de Over-Betuwe. In 1350 werd Barthold van Doernic, zoon van Jan van Dornic, ambtman in de Over-Betuwe. Hij was getrouwd met de oudste dochter Geertrud van de machtige Diederik van Lent. Uit dat huwelijk werd een zoon geboren: Wolter van Doernic.

Verstrikt in burgertwisten

De Van Doernics en de Van Lents waren belangrijke ministerialen onder het bewind van graaf Reinald II, bijgenaamd 'De Zwarte' (1318-1343). Gelre beleefde zijn tweede bloeiperiode en vooral Nijmegen groeide in de veertiende eeuw explosief tot de grootste handelsstad tussen Keulen en Utrecht en tot het politieke centrum van het gewest, waar de graven resideerden op het Valkhof. In 1339 werd Reinald II verheven tot rijksvorst en Gelre tot hertogdom. In 1343 is hij overleden. Hij liet twee zoontjes na: Reinald, geboren in 1333 en Eduard, geboren in 1335. Kinderen nog. Over de hoofden van die kinderen heen ontaardde de sluimerende strijd tussen de twee machtsblokken in een openlijke strijd. Reinald was de wettige opvolger van zijn vader, maar de hertogin-moeder Eleonora eiste de hertogshoed voor haar tweede zoon Eduard op. Eleonora was een Engelse prinses en Eduard was vernoemd naar de Engelse koning Eduard. Nijmegen en Tiel steunden Eleonora, omdat ze grote handelsvoordelen zagen in goede betrekkingen

met Engeland. Gijs van Bronckhorst, aartsvijand van de Utrechtse bisschop Jan van Arkel, steunde de steden en Eleonora tegen de eisen van de Heekerens met de voormannen Arent van Arkel en Diederik van Lent. Zij zagen kans Reinald in 1344 meerderjarig te verklaren en als hertog Reinald III in te huldigen. In het jarenlange steekspel tussen de twee partijen zagen de Gelderse kwartierhoofdsteden kans hun invloed op het bestuur van het hertogdom te versterken. De steden moesten immers de financiële middelen leveren om de strijd voort te zetten. Daaraan leek een einde te komen toen in 1350 de Heekerens met steun van de Kleefse graaf Johan Nijmegen en Tiel bezetten.

Kasteel Doornik verwoest

Met een voorlopige zoen leek de kou van de lucht. De Heekerens waanden zich sterk in hun strategische positie. Met steun van Johan van Kleef, die met Mechtild van Gelder, zus van Reinald II, was getrouwd, konden zij de bovenloop van de Rijn en daarmee de handel naar Nijmegen controleren en dichterbij Nijmegen door de kastelen van Doornik, Lent en Balveren (bij Oosterhout) op de noordelijke Waaloever en de kastelen Ooi en Appeltern en de versterking Bunsward van Diederik van Lent in de Beuningse uiterwaarden. Na 1350 was het ambtmanschap van Barthold van Doernic beperkt tot het Kleefse deel van de Over-Betuwe. Volgens een latere overeenkomst in 1361 vielen in dat gebied Huissen met Malburgen, Angeren, Herwen en Aerdt, Doornenburg, Gendt, Haalderen, Bommel en Doornik. In het Gelderse deel van de Over-Betuwe was Johan van Homoeth namens Eduard ambtman. Zoals elke oorlog werd ook deze een kwestie van geld. Nijmegen en Tiel, de Bronckhorsten, de Valkenburgs en de schatrijke graaf Van Meurs hadden een langere financiële adem dan de Heekerens. In 1354 werd Bunsward bij verrassing door Eduard met Nijmeegse schutters overrompeld. In 1355 volgde een strafexpeditie door de Betuwe, waarbij alle kastelen van de Reinaldgetrouwen werden verwoest, waaronder Balveren, Lent, Doornik en Bommel. In het Land van Maas en Waal werd het slot Appeltern van Sander van Appeltern verwoest. Deze Sander was gehuwd met de jongste dochter Hendrika van Diederik van Lent.

Boeren en landarbeiders betaalden het gelag

Over de strafexpeditie van Eduard zijn geen details bekend. Uit bronnen weten we alleen welke kastelen werden verwoest. De genoemde kastelen in die tijd waren ommuurde boerderijen met een donjon als uitkijkpost en als woonhuis voor de heer. De boeren en landarbeiders waren weer- en arbeidsplichtig en in tijden van gevaar vluchtten zij binnen de muren, waar ze meehielpen bij de verdediging. Bij de overrompeling van Bunsward was de bezetting van zesentwintig man, weerplichtigen van Diederik van Lent, gevangen genomen en in Nijmegen op de Hoofdberg terechtgesteld. Wat er in Oosterhout, Lent, Doornik en Bommel is gebeurd tijdens deze veldtocht, weten we niet. De arme mensen wisten niet eens waarom de heren oorlog voerden. Diederik van Lent is de dans ontsprongen. Na de veldtocht sloot hij met hulp van zijn vriend Johan van Kleef een zoen met de Bronckhorsten, waarbij hij en zijn familieleden alle verloren bezittingen terugkregen

en Diederik zelf de Diederikse tol terug kreeg. Voor Barthold van Doernic is het minder goed afgelopen. In bronnen lezen wij, dat hij zijn ambt niet kon uitoefenen, omdat hij, zoals Dr. J. Kuys in zijn studie *De ambtman in het kwartier van Nijmegen* veronderstelt, door de partij van Eduard gevangen genomen was. Later is hij overleden en zijn vrouw Geertrud hertrouwde met de machtige edelman Alard van Sevenaer. Zoon Wolter volgde zijn vader op, voorlopig onder de voogdij van zijn oom Sander van Doernic.

Transacties

Diederik van Lent trok zich na de zoen van 1356 terug uit het politieke leven, maar hij wist nog wel lucratieve functies voor zijn verwanten binnen te halen. Maar de tijd van belangrijke posten was voor de Van Doernics en de nakomelingen van Diederik van Lent voorbij. Het grondgebied in de Over-Betuwe was versnipperd en door erfenissen ging dat proces steeds verder. De landadel had de grootste moeite om hun stand op te houden. Ook de voogd Sander van Doernic heeft mogelijk financiële problemen gehad. Hoe dat ook geweest moge zijn, vast staat dat in 1365 zevenentwintig morgen land in het kerspel Lent, genaamd de Borrencamp, werd overgedragen aan Vrederic den Jode. De sommen moesten worden betaald aan Wolter van Doernic. Vrederic den Jode stamde uit een bekend Nijmeegs geslacht. De naam leeft voort in de benaming *Jodenberg*, een zijstraatje van de Lange Hezelstraat. In Nijmegen werd grof geld verdiend en de Nijmeegse kooplui en gildenmeesters belegden hun winsten maar al te graag in vette Betuwse landerijen.

De burgeroorlog woedde voort totdat hieraan een einde kwam toen Eduard in 1371 op het slagveld door één van zijn ridders, wiens vrouw hij had onteerd, werd vermoord en Reinald III enkele maanden later stierf. In 1368, toen de Over-Betuwe nog voor een deel in handen was van Johan van Kleef, droeg deze Ressen met hoog en laag rechtsgebied over aan Gherit, heer van Steenberg. Dat was het begin van de eeuw van de Van Steenbergens in Doornik.

Martien Schenkels

Oprichting platform

Op 15 maart jongstleden vond in het onderkomen van de Historische Kring Gente (Marca XX) de oprichting plaats van het 'Platform tot behoud van het cultuurhistorisch erfgoed in Bemmeler Gendte en Huissen'. De voorzitter van Gendte, Geert Visser, heette iedereen welkom waarna Pierre Cuypers, voorzitter van de Stichting Streekmuseum Over-Betuwe, een korte toelichting hield over het doel en de totstandkoming van het platform.

Ondergetekende toonde vervolgens een selectie dia's waarop gebouwen, landschap, activiteiten en personen te zien waren die het werkgebied van de drie kringen weerspiegelen. Voordat onder het toezien van zo'n 40 genodigden, onder wie de burgemeesters van Gendte en Huissen en enkele

wethouders van de drie gemeenten, het document werd ondertekend, verzorgden Emiel Smit (voorzitter Historische Kring Huessen), Ferdinand van Hemmen (historicus), mevrouw Mieke Bles (wethouder cultuur gemeente Gendt) en Jacobus Trijsburg (directeur Gelders Oudheidkundig Contact) nog een korte inleiding.

Smit ging in op het hoe en waarom van een lokale historische kring, welke thema's en activiteiten leven en welke bijdrage aan de geschiedschrijving van een stad wordt geleverd. Van Hemmen legde verbanden over de gemeentegrenzen heen. Een gebied met kenmerkende elementen: de rivieren, dijken, oeverwallen en komgronden. Archeologische sporen die grensoverschrijdend zijn evenals (sporen van) verdedigingswerken uit verschillende perioden. Er bestaat een nauwe relatie tussen de mens, de cultuur en het landschap.

Mevrouw Bles maakte het lokale belang van een historische kring duidelijk vanuit het perspectief van de Gendtse politiek. Zij noemde de bijdragen van (activiteiten van) de kring voor het welzijn en historisch bewustzijn van de inwoners van Gendt. Maar ook het sociale aspect van de vereniging en de gebruiksfunctie van een (deel van een) karakteristiek gebouw als huisvesting voor de kring kwam ter sprake.

Tot slot legde Trijsburg met behulp van sheets enkele verbanden tussen het gebeuren van de avond en provinciale ontwikkelingen. Hij startte met de woorden dat cultureel erfgoed alle geschiedenis omvat en dat het vele identiteiten kent. Hij schetste een lokaal erfgoedlandschap in een willekeurig dorp. Wat treft men daar aan: een historische vereniging, een lokaal museum, een streekarchief, een monumentencommissie, een archeologische werkgroep, een kasteel en bezoekerscentrum en een gemeente die wel wat wil met het verleden. Alvorens de sterke en zwakke punten van een lokaal erfgoedlandschap te geven, werden enkele Gelderse kengetallen gepresenteerd. In 1999 telde Gelderland 131 musea c.a. die omstreeks 3 miljoen bezoekers trokken (cijfer CBS 1996); 85 historische verenigingen met ruim 31.000 leden (cijfer GOC 1997); 22 archiefdiensten in 65 van de 78 gemeenten in 1999. Voorts telde Gelderland in 1999 nog verschillende categorale monumentenorganisaties op het terrein van de kastelen, boerderijen, kerken, molens etc., 67 monumentenstichtingen c.a. en de Gelders Archeologische Stichting; met andere woorden een heel rijk geschakeerd provinciaal erfgoedlandschap.

Terug naar de lokale basis. De sterke punten: gevarieerd en dekkend, plaatselijk draagvlak, plaatselijke kennis, korte lijnen, ondersteuning. Wat mist de basis? De zwakke punten: capaciteit, reikwijdte en samenwerking.

Tenslotte werd aan de hand van drie kreten het perspectief geschetst voor het op te richten platform. **Samenwerking:** nadruk op lokale netwerken, erfgoedplatform op regionaal niveau, toegang tot projectenbudget. **Cultuureducatie:** bestaand plaatselijk aanbod verbeteren, lokale onderwijs-

netwerken bedienen, ontwikkeltaak in eigen huis, gebruik kunnen maken van geormerkt erfgoedbudget. **Erfgoed digitaal:** platformfunctie vervullen en educatieve toepassingen stimuleren.

De volledige tekst van het document luidt:

Platform tot behoud van het cultuur historisch erfgoed in Bemmeler, Gendter en Huissener

Op 26 april 1999 hebben de historische kringen van Bemmeler, Doornenburg, Gendter en Huissen, alsmede de stichting streekmuseum Over Betuwe de intentie uitgesproken om te komen tot de oprichting van een samenwerkingsverband, een platform, tot behoud van het cultuurhistorisch erfgoed in de gemeenten Bemmeler, Gendter en Huissen. Deze intentie is op 12 januari 2000 uitgemond in een besluit.

Aanleiding:

De gemeentelijke herindeling, waarbij een grootschaliger verband gekozen wordt, kan een bedreiging vormen voor de culturele eigenheid van de kleine kernen. Ten gevolge van de grote infrastructurele werken en woningbouwprogramma's in onze regio gaan veel archeologische waarden verloren. Ten behoeve van registratie, documentatie en advies zijn hierbij hand- en spandiensten van de historische kringen onontbeerlijk. Om een en ander goed te kunnen structureren en de aanwezige deskundigheid optimaal te benutten is samenwerking tussen de historische kringen zeer gewenst.

Aan de groeiende belangstelling voor de lokale historie, die in de oostelijke Over-Betuwe veelal een regionaal karakter heeft, kan door samenwerking tussen de kringen beter tegemoet gekomen worden.

Doel:

- 1. Conservering, vastlegging en bevordering van de culturele identiteit van de kerkdorpen Angeren, Bemmeler, Doornenburg, Haalderen en Ressen en van de steden Gendter en Huissen (waarbij onder andere óók gedacht wordt aan het op-tekenen van oude gebruiken, folklore en het vastleggen van de streektaal).*
- 2. Bevordering van de samenwerking en ondersteuning van de historische kringen in genoemde kernen, voor zover aanwezig of nog op te richten.*
- 3. In stand houden, dan wel alsnog inrichten van de onderkomens voor de historische kringen, teneinde op een passende wijze aan de historische belangstelling en studiezijn bij de bevolking tegemoet te komen.*
- 4. Het gezamenlijk verzorgen van uitgaven van regionaal historisch belang.*
- 5. Het verlenen van medewerking aan culturele activiteiten zoals de landelijke open monumentendag.*
- 6. De ondersteuning van integraal cultuurhistorisch- en monumentenbeleid in de nieuw te vormen fusiegemeente.*
- 7. Het in stand houden dan wel oprichten van museale mogelijkheden in de afzonderlijke kernen.*
- 8. Behoud van de waarde van het lokale cultuurhistorisch erfgoed door tentoonstelling, c.q. raadpleging op de plaats van herkomst.*

Bekrachtigd te Gendter op 15 maart 2000.

Was getekend: Stichting Streekmuseum Over Betuwe, historische kringen van Bemmeler, Doornenburg, Gendter en Huissen.

Na de ondertekening werd, onder het genot van een drankje, een exemplaar van het document aan de vertegenwoordigers van de drie gemeenten en aan de vijf deelnemende partijen overhandigd.

Marc Kocken

Uit het leven gegrepen

Haar naam is Maria Johanna Leyser, door al haar familie en kennissen Marietje genoemd. Ze werd geboren op 13 juni 1918 in Doornenburg. Haar vader was Johannes Hermanus Leyser (1882-1965) en haar moeder Maria Melchers (1887-1942). In 1921 verhuisde het gezin naar Millingen, waar vader aan een steenfabriek werkte. Men vertelde, dat ongeveer tegenover het huis in Millingen twee zusters, Makaay geheten, zelfmoord gepleegd hadden en dat was een onplezierig idee. Daarom verhuisde het gezin naar Haalderen, waar ze aan 'De Droogmakerij' gewoond hebben. Ook daar was het niet pluis. In dat huis, hoorden ze van de buurvrouw, had zich in de bedstee een man opgehangen. Om dan in diezelfde bedstee te gaan slapen was teveel van het goede en daarom verhuisde het gezin Leyser naar 'De luis aan de ketting' in Haalderen.

Vader Leyser stond bij de gemeente, als gevolg van een schrijffout, bekend als Leyer. Daar nam hij geen genoegen mee en hij liet dit wijzigen, tegen aanzienlijke kosten, in Leyser. Toen Marietje later trouwde, bleek, dat men haar naam ook zonder 's' schreef. Als ze dat wilde veranderen, kostte dat rond achthonderd gulden. Dat vond ze te prijzig en dus liet ze het maar zo. Maar nog steeds schrijft ze haar handtekening met een 's'.

Vader Leyser was stoker op de steenfabriek 'De bovenste oven' en verdiende daar negen gulden in de week. Daar werd tachtig cent van ingehouden als huishuur voor het fabriekshuisje, dat ze bewoonden. Verder werd het gezin door de Vincentiusvereniging geholpen om de dertien monden te kunnen vullen. Toen Marietje bij Taminiau in Elst ging werken, direct na haar schooltijd, schafte ze een fiets aan op afbetaling. Toen de heer Spanbroek van de Vincentiusvereniging langs kwam en deze zag staan, merkte hij op: "Nou, hier hoeven we niks meer te doen, getuige die fiets...." Soms zat moeder stil aan tafel te huilen, omdat ze een dubbeltje te kort kwam...

Marietje ging in Haalderen naar school. Deze school, oorspronkelijk gesticht als openbare school, werd in 1923 tot katholieke school gewijd door de Bemmelse pastoor Grimmelt. Het eerste hoofd der school was meester Weideveld, die later werd opgevolgd door meester Clerkx. Deze was tevens dirigent van het katholiek kerkkoor in Haalderen. Met dat koor ging hij wel eens een dagje uit, getuige de foto, die op Schiphol gemaakt werd.

Verder was er een juffrouw Plaggenborg, die met de tram uit Bommel kwam, juffrouw Jansen, juffrouw De Groot en juffrouw Salm, meester Klein en meester Smolders. Op een dag zat Marietje in de klas bij juffrouw De Groot in alle aandacht te luisteren, met haar ellebogen gesteund op haar bank. Ongemerkt klapte ze de handen in elkaar. De juffrouw gaf haar een klinkende draai om de oren. Moeder Leyser ging naar school om haar beklag te doen. "Als mijn kinderen geslagen moeten worden, kan ik dat eiges wel," zei ze.

Het kerkkoor van meester Clerkx, foto van omstreeks 1951-52.

Staan van links naar rechts: Jo Peperkamp, Harrie Huisman (de zoon van de veldwachter), Harry Clerkx, meester Clerkx, Wim Derksen, Arnold van As, Geert Leyser, Hent Wiltink, Geert Spanbroek, Rinus van Dreumel en Kees Mahler.
Geknield: Theo Maassen, Dora Roelofs, Jan Verhagen, Marietje Buurman, Annie Haagman, Kooze Verhagen, Annie Maassen-Scholten, Hans Maassen en Theo Smits.

Juffrouw Salm had altijd erg lekker brood bij zich, herinnert Marietje zich nog. Als de juf haar brood niet op kon, mochten de kinderen er wel eens iets van hebben. Ze mochten dat dan in een hoek van de klas naast de leermiddelenkast opeten.

Marietje was een jonge leerling. Ze was nog vijf, toen ze, op 1 april, naar school ging en was dus nog geen negen toen ze in de vierde klas bij juffrouw De Groot zat. Toen kwam op een kwade dag de schoolopziener. Zijn vraag was, waarom het meisje op zo jonge leeftijd in de vierde klas zat. "Ze kan uitstekend leren," zei de juf. Maar de schoolopziener nam daar geen genoegen mee. Marietje moest terug naar de derde klas en kwam zodoende bij juffrouw Plaggenborg terecht.

Toen ze van school zou kunnen, werd het achtste leerjaar ingesteld en dus moest ze nog een jaar schoolgaan. Maar thuis, waar de kinderen, die daar al oud genoeg voor waren, werk hadden, was Marietjes hulp in de huishouding hard nodig. Meester Clerkx stelde voor, dat haar oudere zus thuis bleef van haar werk. Dat kon niet, want het gezin kon haar inkomsten niet missen. Iedere morgen ging ze om drie uur naar de steenfabriek om te stoken en verder moest ze 'opsnijden' (stenen overeind zetten). Tenslotte schreef dokter Poell een brief aan het schoolhoofd, om aan te geven, dat Marietje vrij moest hebben om haar moeder te helpen, die problemen met haar knie had. Moeder kon zich alleen maar verplaatsen door met haar ene knie op een stoel te steunen en met de andere te hinkelen. En daarbij was ze in verwachting! De brief van de dokter hielp. Eerst kwam Marietje tijdelijk thuis van school en tenslotte was ze niet leerplichtig meer, zodat dat probleem was opgelost.

Vader was ook nogal eens ziek. Op een dag, toen hij helpen moest een schip met stenen te laden, is hij met een kruiwagen met stenen van de loopplank afgereden en in het ijskoude water terechtgekomen. Zo kreeg hij een zware kou te pakken met hoge koorts.

Ter voorbereiding van de communie moest Marietje negen weken lang iedere morgen om acht uur in de kerk in Bemmelt zijn tijdens de ochtendmis. Pastoor Grimmelt meende, dat Marietje deze missen niet trouw bezocht en hij zette haar daarom achterin de kerk. De pastoor vergiste zich echter, want de regelmatige spijbelaarster was Paulien Verhoeven. Moeder ging naar de pastoor om te protesteren. "Als ze niet op haar normale plaats mag zitten, doet ze helemaal geen communie," dreigde ze. De pastoor ging overstag. Een paar jaar later ging ze als oppas met haar jongere broers en zussen mee naar de zaterdagse 'lering'. Daar zat ze een keer met wijd open mond te gappen. Pastoor Grimmelt wees haar aan met zijn stok en zei: "Doe je mond dicht, Marietje, want ik kan de aardappels, die je gisteren gegeten hebt, nog in je keel zien zitten!"

In 1932 gebeurde er in Haalderen een ernstig ongeluk op het ijs. Daar heeft Marietje het hare ook van meegekregen. Ze was op die 13^e februari

helemaal in haar eentje op de kleine kolk aan het schaatsen. Plotseling kwam Kees Verhoeven langs rennen. "Wat doe je hier alleen?" riep hij, "bij Jan Tap zijn veertien mensen verdronken!" Dat was schrikken. Marietje wilde gaan kijken, maar de ongerustheid over haar broertjes en zusjes was zo groot, dat ze eerst snel naar huis rende om te zien of iedereen er wel was. Ze zaten allemaal veilig aan tafel om brood te eten. Moeder zag haar ontstelde gezicht en zei: "Kind, wat heb jij?" "Er zijn veertien mensen verdronken tegenover Jan Tap," zei Marietje. Natuurlijk bleef het brood verder op tafel liggen en iedereen op de kleinsten na spoedde zich naar de plaats des onheils. Er hadden inderdaad veertien mensen (achteraf vijftien) in het water gelegen, maar die waren gelukkig niet allemaal verdronken. Achteraf hoorden ze, dat de schaatsters, op een baan die tevoren door de burgemeester was goedgekeurd, in een lange rij aan het zwieren waren geweest en tenslotte in een grote kring bij elkaar terecht waren gekomen, waardoor het ijs onder het gewicht bezweken was. Tonia en Fientje Wilting en Tilly Heijmen waren verdronken. Theo van Meegen uit Nijmegen, de vriend van Tilly, probeerde haar te redden, maar verdronk tijdens zijn heldhaftige poging. Toen Marietje de ladder, waarop Fientje Wiltink lag op weg naar café Tap voorbij zag komen, dacht ze een arm te zien bewegen en meende ze ten onrechte, dat Fientje nog in leven was. Uiteraard maakte dat een grote indruk op het toen veertienjarige meisje.

Ondertussen moest Marietje gaan werken voor de kost. Eerst werkte ze bij de jamfabriek van Taminiau in Elst en later in de zijdefabriek in Ede. Daarna ging ze in betrekking bij Willem Derksen in Angeren. Intussen was ze zestien geworden. Toen gebeurde er weer een ongeluk in Haalderen, dat de gemoederen lange tijd zou bezig houden. Vader Piet en zoon Jan Mom waren op 6 januari 1934 op weg met de auto en moesten met de pont worden overgezet van Doornenburg naar Pannerden. Daar reden ze bij het verlaten van de pont in het water en ze verdronken allebei.

Groot leed werd de familie Leyser ook niet bespaard. In 1939 liep Bertus op de steenfabriek tussen de rails voor de locomotief, die de kiepwagens met klei trok, uit, om kabels, die over de baan lagen of hingen, opzij te houden, zodat de trein er langs kon. Hij bleef op een zeker moment met zijn klomp tussen de rails vastzitten en viel. De machinist, de heer Buziau, zag hem niet en reed hem aan. Hij was op slag dood.

In 1940 was er weer een tragedie op het ijs. Koos de Bruin zakte door het ijs. Vader de Bruin, die ook Koos heette, was in de buurt en probeerde zijn zoon te redden. Bij die poging raakte ook hij te water en beiden verdronken. Moeder De Bruin bleef met acht kinderen achter.

Toen brak de oorlog uit. Broer Jo van Herman Gerdson, die verloofd was met Marietje, lag aan de Grebbeberg bij Rhenen in 1940. Na de capitulatie op 14 mei zijn Marietje en haar vriend Herman overal rondgefietst om uit te vinden, waar hij kon zijn, dagen lang. Uiteindelijk kwamen andere soldaten, die daar ook gevochten hadden, terug uit de eerste krijgsgevangenschap.

Dat waren Jan Stuart, Grad Klaassen, Herman Gerdson (een neef van de verloofde van Marietje) en Bernd Holland. Zij gingen eerst pastoor Van der Wey vertellen wat gebeurd was en toen kreeg ook de familie Gerdson het bericht, dat Jo was gesneuveld. "Het onzekere was voorbij," vertelde Marietje, "want je bleef hopen." Jo Gerdson ligt op de Grebbeberg begraven.

In 1942 werd moeder Leyser ernstig ziek. Ze werd verpleegd in Bemmelen, in het Liduinaziekenhuis. Daar overleed ze op 53-jarige leeftijd. Vader bleef met tien kinderen achter.

De Retraitevereniging Haalderen – een kerkelijke vereniging, tijdens de jaarlijkse bezinningsdagen in Amersfoort, foto van vóór 1945.

Achterste rij van links naar rechts: Herman Leyser sr., Jan van Loon, Toon Spanbroek, Bart Wijdeveld, Tinus Buurman, Dorus Peek, Hent Jansen.

Tweede rij: Dorus Huisman, Wim Rothengatter, Jan Peek, Dorus Alofs, Jan Roelofs, Bart Matthijssen, Jan Spanbroek, Willem Wiltink.

Voorste rij: Hent Matthijssen, Wim Gerdson, Gerard Peek, Arnold van Zwaaij en Jan Bekker.

Op een dag, niet lang daarna, had Herman Leyser een ongeluk op de steenfabriek. Hij was op de rails, 'het geleis' gevallen. Hals over kop moest een taxi besteld worden bij Grad Tap. Die bracht hem snel naar het ziekenhuis in Nijmegen. Daar kon hij niet wachten. Daarom bestelde hij daar een rijtuig om naar huis terug te gaan. Het rijtuig bracht hem naar het plaatsje Ooij, vanwaar hij met het motorpontje, dat tussen Gendt en Ooij heen en weer voer voor het vervoer van voetgangers en fietsers, overgebracht werd

en toen ging de tocht met een ander rijtuig huiswaarts. Lopen ging erg moeilijk, want zijn knie kwam niet meer helemaal goed in orde. Ook langdurig zitten was erg moeilijk. Op een dag kwam pastoor Taeke van der Wey thuis klagen, dat Herman niet erg stil kon zitten in de kerk. Vooral bij het knielen was hij nogal beweeglijk. Marietje was niet op haar mondje gevallen en zei hem eens goed de waarheid. Bij het weggaan draaide de pastoor zich nog eens in de deuropening om. "Meisje, meisje," zei hij, "trek je woorden in." Herman zweeg, maar Marietje zei: "Nooit van z'n leven!" "Als je de pastoor in het dorp tegen kwam," vertelde Marietje, "en hij liep daar, lezend in zijn brevier, mocht je hem niet storen door hem gedag te zeggen. Maar als je niets zei, was het ook weer niet goed..."

Toen de oorlog dichterbij kwam in 1944 werden er schuilkelders gegraven in de dijk door de mannen, met plaats voor 84 mannen, vrouwen en kinderen van het hele buurtje. En toen begon de strijd, die later bekend zou worden als 'de slag om Arnhem'. Er viel een kettingbom (een serie kleine splinterbommen) bij Jan Schouten op het erf, waarbij Wim Roelofs en twee zonen van Schouten om het leven kwamen. Dat was een signaal om de schuilkelder op te zoeken. Om haar vader een veiliger plaats te bieden in de schuilkelder, omdat hij voor het gezin moest zorgen, ging dochter Trina bij de ingang van de schuilkelder liggen. Door een verdwaalde kogel, die door de open ingang de schuilkelder binnenkwam, werd ze aan een been gewond. Zo goed en zo kwaad als het ging werd ze naar Didam getransporteerd door een zoon van Hent van Miet Spanbroek. Haar vriend Wim Geurts uit Gendt bleef tot het einde bij haar en ondersteunde haar zo goed mogelijk. Haar been moest worden geamputeerd en daar kreeg ze 'koudvuur' bij, waaraan ze op 14 oktober overleed.

Optocht voor de herbouw van de kerk in Haalderen na de oorlog. Lopend met het paard aan de teugel Marietje Gerdsen-Leyser. Op de wagen de bovenste twee: Dora Leyser en Bertus Mahler. Daaronder Vic van Merwijk. De andere man is niet te herkennen.

Ineens zaten zowel Engelse als Duitse soldaten aan weerszijde van de dijk en van de weg er naartoe en werd er zwaar gevochten. De mensen in de schuilkelder zaten natuurlijk vreselijk in angst en konden daar niet blijven.

Toen het een moment rustig was, zijn ze met z'n allen gevlucht naar de steenfabriek. Op de dam naar 'de bovenste oven' werden ze beschoten vanuit de Ooij. Ze doken allemaal naast de dam en gebukt en kruipend kwamen ze bij de steenfabriek aan. Daar lagen verschillende dode mensen, toegedekt met dekens. Ze liepen met de hele groep rond de steenoven tot de ingang, om binnen te komen. Daar was het heerlijk warm en iedereen sliep als een roos.

Natuurlijk moest er voor eten gezorgd worden. Op het land rondom groeide van alles. De aardappelen werden gerooid en er stond nog groente op het land. In de huizen rond de fabriek was niemand meer en dus stroopten ze die huizen af om zoveel mogelijk eetbaars te vinden. Een aantal vrouwen schildte aardappels en maakte groenten schoon. De mannen haalden uit één van de huizen een fornuis, zodat het eten kon worden klaargemaakt. Dorus 'de Mos' en Hent 'de Kromme' met zijn zus Nelleke zaten aan de andere kant van de steenfabriek in een stookgat. Die hadden van alles bij zich, waaronder koffie. Marietje liep daar dan wel naar toe en kreeg dan ook een kop lekkere koffie. Er was een pomp op het terrein, waar iedereen zich waste. Omdat er ook veel kleine kinderen bij de groep waren, hadden de moeders voldoende handdoeken en luiers meegenomen, zodat iedereen zich goed kon afdrogen.

Na een paar dagen kwamen de Engelsen. De vluchtelingen kregen bevel om daar weg te gaan. Wat de groep nog aan spullen had werd in koffers en in kinderwagens geladen om mee te nemen. Eerst zetten de Engelse soldaten nog thee en dat was heerlijk. Daarna moesten ze naar Lent naar het zustersklooster. Marietje ging niet mee. Zij ging naar Wouters in Ressen, waar haar verloofde Herman Gerdson zich bevond. De zus van Herman, Dien Gerdson, werkte daar als dienst-meisje en de hele familie Gerdson was daar naar toe gevlucht. Vader Leyser kwam met de kinderen in Nistelrode terecht en van daaruit zijn ze naar Tivoli in Eindhoven gegaan. Marietje en haar verloofde Herman zijn hen achterna gereisd en na lang zoeken vonden ze hun familie in Eindhoven terug. Daar hebben ze negen maanden gewoond tot het in Haalderen weer veilig was.

Mevrouw Marietje Gerdson-Leyser,
op haar tachtigste verjaardag.

Thuis gekomen vonden ze hun huis gedeeltelijk in puin. Met man en macht werd het huis weer min of meer dichtgemaakt en vier weken later trouwden Herman en Marietje en gingen bij vader inwonen. Er werden noodwoningen gebouwd en vader Leyser had daar wel oren naar. Marietje en Herman bleven eerst nog op zichzelf wonen in het oude, kapotte huis. Pas veel later zijn ze verhuisd naar een noodwoning op Klein Baal.

Uit het huwelijk van Marietje en Herman Gerdson-Leyser werden drie kinderen geboren. Het eerste kind is een dag na de geboorte overleden. Later kregen ze nog een dochter: Hendrina Maria Carolina (Rinie) en een zoon: Johannes Hermanus Nicolaas (John).

Mevrouw Marietje Gerdson-Leyser is intussen 82 jaar en woont nog steeds zelfstandig aan de Hofsteestraat in Haalderen. Ze is al twaalf jaar weduwe, maar ze wordt niet vergeten. Haar kinderen, kleinkinderen en achterkleinkinderen komen haar regelmatig opzoeken en ook aan kennissen heeft ze geen gebrek. Ze weet nog veel van vroeger en kan daar boeiend over vertellen, getuige dit verhaal.

Joop Verburg

Aanbieding kadastrale atlas

Op 18 april jongstleden is het eerste exemplaar van de Kadastrale Atlas Gelderland 1832, Bommel en Ressen tijdens een feestelijke bijeenkomst aangeboden aan burgemeester Bergamin van Bommel. Ook de medeauteurs van onze kring, de heren Verburg, Sommers en Stuart, de tekenaar van de kaarten van Ressen, de heer Huberts, en de zoon van de overleden tekenaar van de kaarten van Bommel, de heer Streefkerk, kregen een exemplaar uit handen van de voorzitter van de Stichting Werkgroep Kadastrale Atlas Gelderland (SWKAG) uitgereikt.

Maar voordat de uitreiking plaats had, heb ik aan de hand van een korte terugblik de totstandkoming van de atlas geschetst en tevens een toelichting gegeven op de gebruiksmogelijkheden van zo'n atlas. Daarna gaf de voorzitter van de SWKAG, de heer Keverling Buisman, een uiteenzetting over de stichting en het kadaster. Verder plaatste hij de situatie van Bommel en Ressen in 1832 in een breder perspectief, gaf aan hoe bijvoorbeeld Van der Aa het dorp Bommel beschreef en liet hij aan de hand van de eerder getoonde kaarten op de dia's zien waar interessante locaties te vinden zijn. De heer Bergamin prees de kring met het behaalde resultaat. Hij ging verder in op de waarde van het cultuurgood binnen de gemeente.

Totstandkoming

Op een genealogische dag in Nijmegen, eind 1995, zag ik bij de stand van de SWKAG verschillende atlassen liggen. Het leek mij heel nuttig om ook voor Bommel zo'n kadastrale atlas te laten verschijnen. Ik heb enkele leden van het toenmalige bestuur van de kring warm gekregen voor dat idee,

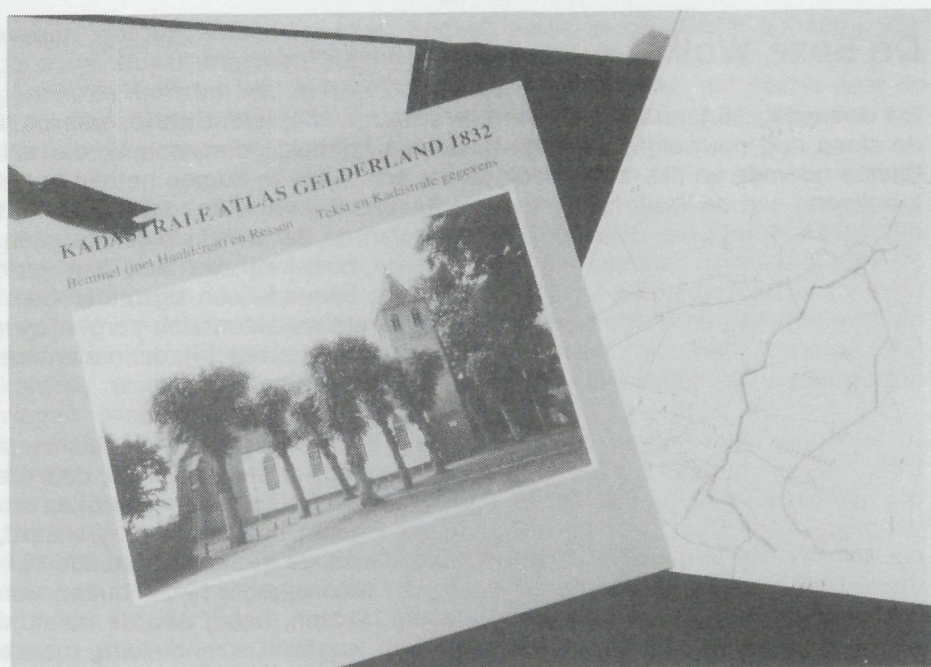
werd direct gevraagd om mee te doen en dat zag ik wel zitten. Er volgde een afspraak met de coördinator en er werd een kleine werkgroep gevormd, met het doel één atlas te laten verschijnen voor het gehele werkgebied van de kring. Ressen is een aparte kadastrale gemeente, Haalderen hoorde bij de kadastrale gemeente Bemmeler. De stichting zou een aantal gegevens aanleveren en wij zouden het deel van het boekwerk schrijven, dat specifiek over Bemmeler en Ressen gaat. De kaarten van Bemmeler waren al getekend en voor die van Ressen vonden we de heer Huberts bereid.

Op basis van het uitgereikte materiaal, de oorspronkelijke aanwijzende tafels (OAT) van Bemmeler en Ressen en de alfabetische naamlijsten hebben we onderzoek gedaan in archieven en literatuur. Daarna hebben we met richtlijnen van SWKAG teksten uitgewerkt, tekeningen gemaakt, tabellen samengesteld en foto's er bij gezocht. De doorlooptijd was achteraf gezien erg lang. Ook het overlijden van de coördinator van de stichting, de heer Poelman, speelde hier een rol bij. Nadat alles klaar was, moesten we nog zorgen voor een voldoende aantal intekenaren. De stichting zou pas overgaan tot het laten drukken als er een honderdtal exemplaren 'verkochte' waren. Eind vorig jaar zijn we daar mee gestart en de inspanning die we daarin gestopt hebben, heeft geresulteerd in ruim 260 intekenaren. Voorwaar een prestatie van formaat!

Gebruik van de kadastrale atlas

De gebruiksmogelijkheden heb ik met dia's toegelicht aan de hand van gegevens van mijn voorouders, mijn ouderlijk huis en huis 'Den Boel'. Voor dit laatste huis hebben we recentelijk onderzoek in archieven gedaan. Als eerste kijk je natuurlijk in de alfabetische naamlijst of je naam voorkomt. Na enig zoeken had ik wat gevonden. Niet rechtstreeks als grondeigenaar, maar wel als pachter, namelijk Jacob Stuard. De doorhaling bij de wed. Jan Stuart geeft aan dat er wijzigingen zijn aangebracht in de originele registers. Dit komt omdat tussen de vervaardiging van de OAT's en de datum van inwerkingtreding van het Kadaster enige jaren verlopen is. Latere wijzigingen zijn niet in de OAT's verwerkt, maar in supplementen. Eigenaar is Jacobus Frans de Ranitz, de eerste burgemeester van de gemeente Bemmeler. In de naamlijst vind je de woonplaats, het beroep, de totale grootte en de sectie waarin het eigendom ligt. Met de verwijzing naar de secties kun je vervolgens zoeken in de OAT naar het eigendom. In het voorbeeld kom je dan uit op bladzijde 66 bij sectie D en de percelen 128 en 129 en de percelen 143 en 144. Hier zie je dan wat het soort eigendom is, hoe groot, de klasse, het belastbaar inkomen gebouwd, zeg maar de onroerend zaak belasting van tegenwoordig, en de eigenaren of vruchtgebruikers. Met deze gegevens kun je vervolgens op de kaarten terugvinden waar dit eigendom ligt. Zie voor het voorbeeld kaart 9 van Bemmeler. De genoemde percelen liggen naast elkaar in de buurtschap de Pas.

Een andere mogelijkheid is om direct vanaf de kaarten te werken. Je zoekt een huis of een stuk grond op op de kaart en via het perceelsnummer kun je in de OAT vinden hoe groot het is, wie de eigenaar is in 1832 etc.

De atlas: een boek van 94 pagina's en 18 losse kaarten (A3-formaat) in een omslag.

Met deze twee ingangen kun je altijd de benodigde gegevens terugvinden en dat levert een schat aan gegevens welke een startpunt kan zijn voor het 'echte' onderzoek in memories van successie, notariële en/of rechterlijke archieven. Als je bijvoorbeeld de eigenaar gevonden hebt, dan kun je in de registers van de burgerlijke stand (in het rijksarchief te Arnhem) het overlijden van de eigenaar gaan zoeken. Daarna kun je je zoektocht eventueel vervolgen met de memorie van successie en wellicht in notariële archieven verder kijken, indien er een testament of huwelijkscontract was.

De hier boven geschetste mogelijkheden laten zien dat de kadastrale atlas voldoende aanknopingspunten biedt om eens uitgebreid te bestuderen. De kring zou het dan ook zeer op prijs stellen als leden deze atlas zouden gebruiken als start voor onderzoek naar hun eigen voorouders of ouderlijk huis of andere personen, huizen of percelen en het resultaat van dat onderzoek dan in het kringblad willen presenteren aan een breder publiek.

Geslaagde avond

Aan de uitnodiging is door een groot aantal intekenaren gehoor gegeven waardoor de zaal in 'De Kinkel' zo vol was dat niet iedereen een zitplaats kon bemachtigen. Na afloop was er een hapje en een drankje en tijd voor onderlinge kontakten. Tevens kon men de atlassen afrekenen en in ontvangst nemen. Ruim 130 atlassen werden direct mee naar huis genomen. Al met al kunnen we terugkijken op een geslaagde avond.

Adri Stuart

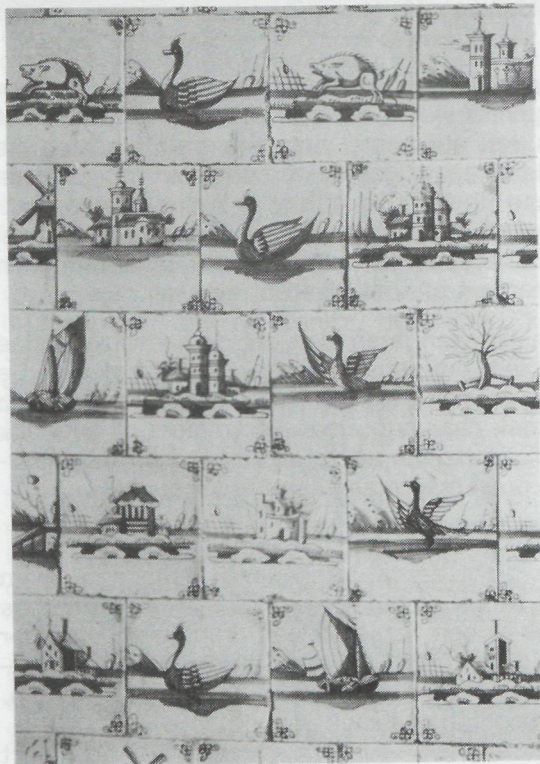
De Boze Wolf

Op woensdag 26 januari 2000 werd ik 's morgens op een tijdstip, waarop ik de slaap nog nauwelijks uit mijn bloed heb, gebeld door iemand, die zich Wietse noemde en die me uitnodigde om een kijkje te komen nemen in het kraakpand aan de Wolfhoeksestraat in Ressen. Hij vertelde, dat hij namens de krakers sprak, die zich, om de aanleg van de Betuwelijn tegen te gaan, in deze boerderij hadden genesteld. In de boerderij zou zich een serie bijzondere Delfts-blauwe tegeltjes bevinden, alsmede een bijzonder betegelde gangvloer en de dames en heren krakers maakten zich zorgen over het verloren gaan van bijzondere historische schatten bij de naderende ontruiming en de daaropvolgende directe sloop van het pand.

Ik ben daar gaan kijken en werd, terwijl ik me tussen de stapels oude troep, die als barricade was opgeworpen, wrong, allervriendelijkst door de activisten ontvangen. De sloten waren uit de keukendeur gebroken en vervangen door een paar grendels. In de keuken brandde een gashaard, die het vertrek behaaglijk verwarmde, ondanks de vaak opengaande buitendeur. Het was een komen en gaan van mensen, die hetzij buiten aan het werk waren, hetzij binnen iets te doen hadden, hetzij aan de maaltijd

waren. De rondleiding toonde mij tegels, waarvan het op z'n minst goed zou zijn, als ze op foto vastgelegd zouden worden. Die middag zijn Maria Janssen, onze fotograaf, en ik samen teruggeveest voor een bezoek. Maria maakte de ene foto, in kleur, in zwart-wit en als dia, na de andere. Ook aan de buitenkant werd een groot aantal plaatjes geschoten. Niet dat de boerderij er mooi uitzag met rondom al die stapels rommel om de politie tegen te houden, maar wel bijzonder.

Het uitbreken van de tegels vormde een ander probleem. Zonder toestemming zouden we de kans lopen achteraf van diefstal beschuldigd te worden en dus moest die toestemming van de daartoe bevoegde autoriteiten ver-

kregen worden. Voorzitter Marc Kocken belde langs allerlei kanalen: volgens de sloper moesten we bij de gemeente Bemmelen zijn, volgens de gemeente moesten we de NS als eigenaar hebben... Van het kastje naar de muur dus. Maar uiteindelijk kregen we van NS toestemming om alles wat historische waarde had, uit het pand te halen.

Op zaterdag 29 januari gingen Gerard Sommers en ik, gewapend met hamer en koubeitel naar het kraakpand. We konden er inmiddels niet meer met de auto komen, want de toegangswegen waren alle geblokkeerd door barricades van allerlei rommel. Op één plaats was een bouwkeet op z'n kant dwars over de weg gemanoeuvreerd. Te voet kwamen we aan, langs de rommel, onder een boom door, waarin een boomhut gebouwd was, waarvandaan enkele mensen via GSM-telefoon belden met mensen op de grond. De uit kaarsvet zelfgemaakte peertjes, die met verf gevuld zouden worden, lagen al klaar. Binnen werd alles nog eens zorgvuldig bekeken. De Delfts-blauwe tegels in de keukenmuur waren duidelijk

later aangebracht en in de cement vastgezet. Die waren door ons niet meer te redden. De gangtegels lagen in de kalk en daarvan werd een aantal, enkele malen het mozaïek vormend, met de bijzondere rand, voorzichtig uitgehakt. Tenslotte kon ook een gevelsteentje met het opschrift 'W.J. Roelofs 1891' gered worden. We bedankten de krakers hartelijk voor hun oplettendheid en hun historisch besef, alsmede voor hun vriendelijkheid. Met een loodzware kist met tegels en schoenen die van onder tot boven onder de modder zaten, sjuwden we terug naar de auto.

Op dinsdag 8 februari werd het pand uiteindelijk ontruimd en begon de sloop van een van de laatste boerderijen van het eens zo gezellige buurtschapje.

Joop Verburg

'De Kleine Boel' te Ressen

Deel 2: Van 'Den Boel' tot 'De Kleine Boel' (1800-2000)

Inleiding

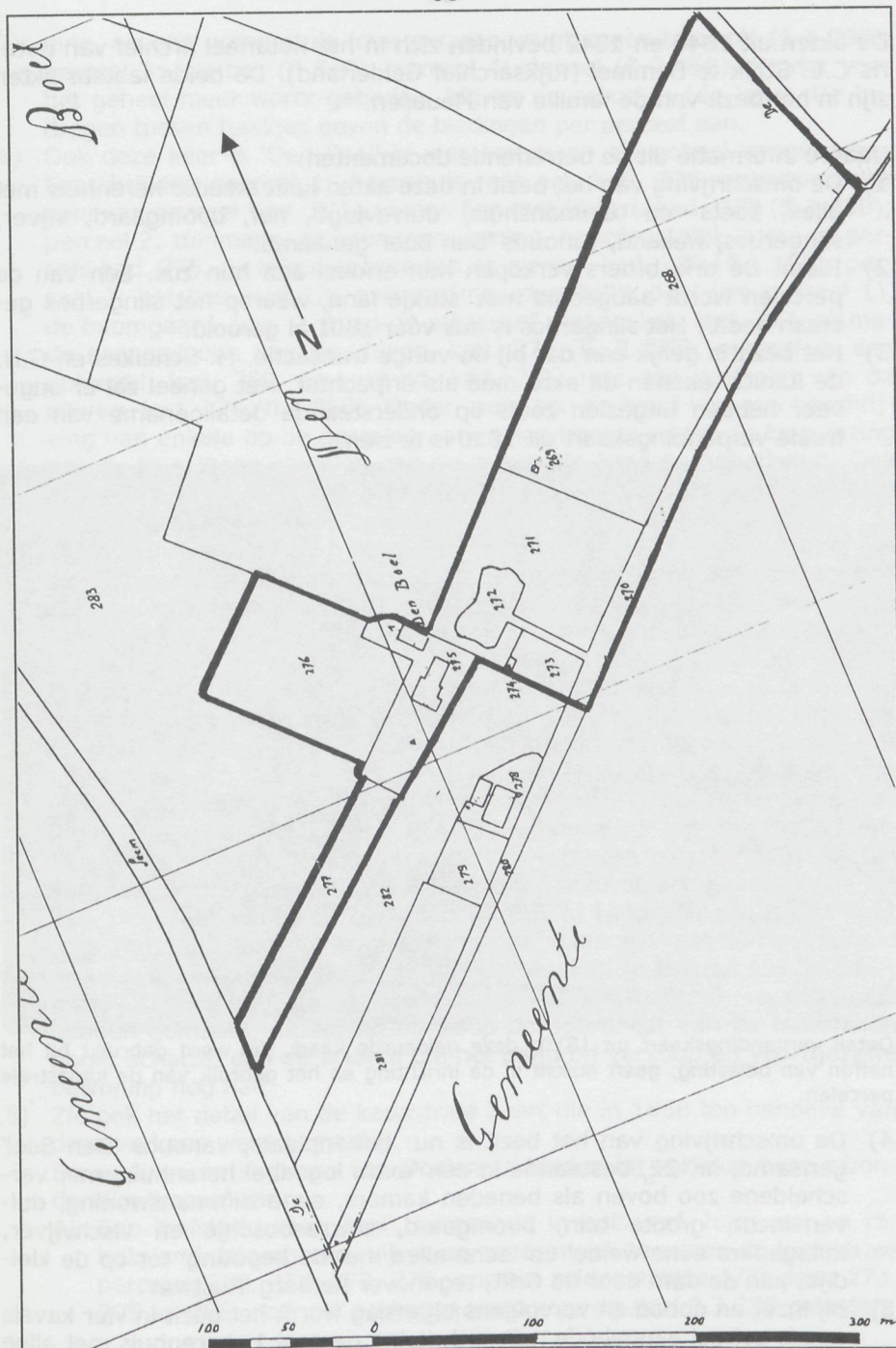
In het vorige kringblad schreef ik over 'De Kleine Boel' aan de hand van verhalen die werden verteld door Geert Meuesen. Hij woonde op 'De Kleine Boel' vanaf 1919 en werkte er, ook na zijn verhuizing in 1954 naar Lent nog, tot in 1985. Aan de hand van akten, kaarten en gegevens uit archieven en publicaties beschrijf ik in dit artikel de geschiedenis van 'De Kleine Boel' in de periode van even vóór 1800 tot nét in het jaar 2000.

Akten betreffende het bezit 'Den Boel' respectievelijk 'De Kleine Boel'

In onderstaande tabel is samengevatte informatie opgenomen uit officiële documenten betreffende koop en eigendom van het onroerende goed. In aansluiting op de tabel is, met gebruikmaking van noten, verwezen naar interessante informatie die bij bestudering van de betreffende documenten, respectievelijk het daaraan te koppelen kaartmateriaal, naar voren kwam.

Jaar	Naam van de eigenaar	Bedrag	Noot
tot 1788	Antonij IJsbrand Looijen en Frenna Sibilla van Beest (echtelieden)	Onbekend	
1788	Jan Venhorstingh en mej. Sophia Charlotta Picht (echtelieden)	fl 6.600	1)
1790	Hendrik Meuleman	fl 7.500	1)
1798	Jacobus Petrus van Brincken, Johannes Petrus van Brincken en Willem Frederik van Brincken	fl 11.800	1)
1801	Aletta Pieterella van Brincken	fl 8.250	2)
1802	Paulus Baron Straalman, staatsraad in buitengewone dienst, en Jacoba Pieterella Smits (echtelieden), wonende te Nijmegen	fl 10.800	3)
1820	Theodorus Maria Justinus Baron Speyart van Woerden tot Oenema en Anna Theodora Maria Baronesse van Hackfort (echtelieden)	fl 13.000	4)
1826	Goswin Voet, een particulier uit Delft	fl 8.509	5)
1840	Gerard Guillaume de la Couture	fl 12.767	6)
1842	Geurt Doeleman, radmaker te Zetten	fl 7.850	7)
1868	Gerhard Hendricks, aannemer te Tiel	fl 5.928	8)
1919	Johannes Meuesen, spoorwegbeambte te Lent	fl 20.700	9)

De akten uit 1788 tot en met 1802 bevinden zich in het oud-rechterlijk archief van het Ambt Overbetuwe (Rijksarchief Gelderland). De akte uit 1820 bevindt zich in het notarieel archief van notaris J. Vermasen te Lent (Rijksarchief Gelderland); de akte uit 1826 in het notarieel archief van notaris P. Wiegand te Nijmegen (Gemeentearchief Nijmegen).

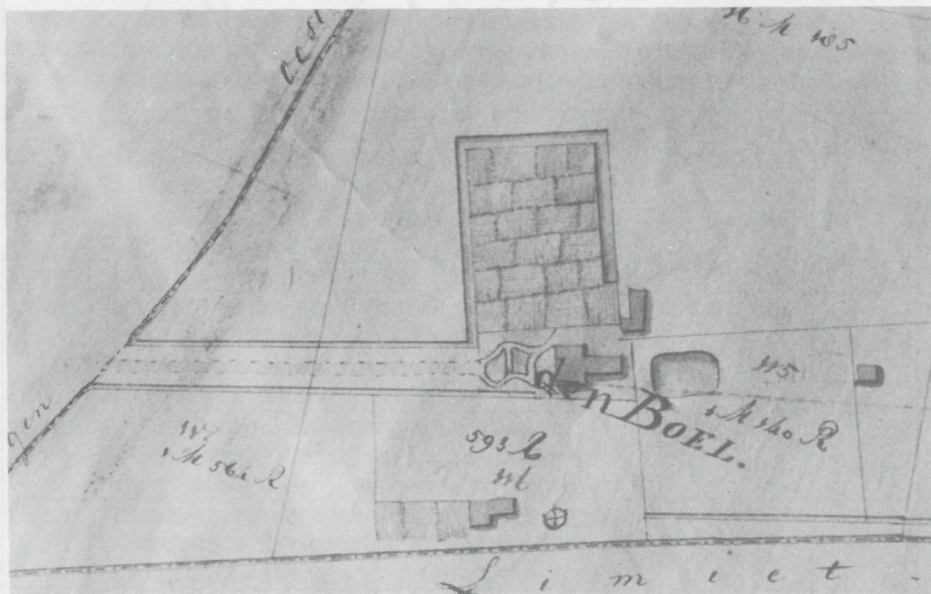

Het bezit 'Den Boel' vet omlijnd op een deel van de kadastrale kaart 1832.

De akten uit 1840 en 1842 bevinden zich in het notarieel archief van notaris C.E. Stolk te Bemmelen (Rijksarchief Gelderland). De beide laatste akten zijn in het bezit van de familie van Meusen.

Nadere informatie uit de betreffende documenten:

- 1) De omschrijving van het bezit in deze akten luidt steeds: herenhuis met allee, koets- en tuinmanshuis, 'duivevlucht', hof, boomgaard, vijver, slingerbos, weiland, vanouds 'Den Boel' genaamd.
- 2) Idem. De drie broers verkopen hun erfdeel aan hun zus. Een van de percelen wordt aangeduid met 'stukje land, waarop het slingerbos gestaan heeft'. Het slingerbos is dus vóór 1801 al gerooid.
- 3) Het bezit is gelijk aan dat bij de vorige transactie. M. Schelkes en G.H. de Ranitz tekenen de akte mee als erfpachter. Het geheel zal er ongeveer hebben uitgezien zoals op onderstaande detailopname van een fraaie verpondingskaart uit 1810 is te zien.

Detail verpondingskaart uit 1810; deze gekleurde kaart, die werd gebruikt bij het heffen van belasting, geeft inzicht in de inrichting en het gebruik van de kadastrale percelen.

- 4) De omschrijving van het bezit is nu: buitenplaats, vanouds 'Den Boel' genaamd, nr. 22, bestaande in een 'extra logeabel herenhuis, met verscheidene zoo boven als beneden kamers, eene tuinmanswoning, duivenvlucht, groote tuin, boomgaard, starrenboschje en vischvijver, mitsgaders eene weide' en 'eene allee met de bepoting' tot op de kleidijk, aan de dam door de Grift, tegenover herberg 'Rustwat'.
- 5) Bij inzet en opbod en vervolgens bij afslag wordt het bezit in vier kavels en als geheel aangeboden. Omschrijving perceel 1: herenhuis met allee (fl 2.631); perceel 2: een nieuw gebouwde schuur, met daarin een wo-

ning, en een groentetuin 'met exquisite vrugtbomen beplant' (fl 1.799); perceel 3: het bos (fl 640); perceel 4: de wei (fl 2.450). Omdat voor het geheel meer wordt geboden, blijven de percelen één bezit. De bedragen tussen haakjes geven de biedingen per perceel aan.

- 6) Ook deze keer is 'Den Boel' in vier kavels en als geheel aangeboden. Omschrijving perceel 1: herenhuys met erf, kad. 275, noordwestelijk deel van perceel kad. 271, en de allée met linden, kad. 277 (fl 3.430); perceel 2: tuinmans- of bouwmanwoning, noordoostelijk deel van perceel kad. 275, de tuin met broeikas en ramen, kad. 276 (fl 2.180); perceel 3: het bos, kad 271 exclusief noordwestelijk deel (zie perceel 1), de boomgaard, kad. 273, en de schuur of varkenskot, kad. 274, alsmede een gedeelte van de uitweg, kad. 270 (fl. 2.870); perceel 4: een duiventil, kad. 269, en weiland, kad. 268, met een gedeelte van de uitweg, kad. 270 (fl 4.060). Onder meer aan de hand van een beschrijving van enkele op de percelen aanwezige bomen wordt de begrenzing van de te splitsen percelen aan de eventuele kopers verduidelijkt. Ook nu is de bieding voor het geheel hoger dan die voor de som der delen en blijft het bezit in handen van één eigenaar.
- 7) De la Couture biedt het gehele bezit uitsluitend in één koop aan. De akte vermeldt veel bijzonderheden. Zo wordt uitdrukkelijk aangegeven dat vóór de verkoop al bomen zijn verkocht en weggeruimd. Bovendien maakt De la Couture als verkoper een voorbehoud voor de opbrengst van het stenen huis op kadastraal perceel 275, en voor alle op het perceel daar staande linden, iepen, peppels en eiken indien deze binnen 40 maanden worden gesloopt, uitgeroeid en weggeruimd. Tevens blijkt dat op de tuinmanwoning met achtertuin inmiddels een pachter is gekomen, genaamd Lambertus van Binsbergen. Aan ene Van Dam in Oosterhout zijn voortuin en de vruchtbomen op 'Den Boel' verhuurd, alsmede weiland en varkenskot. Deze Van Dam moet wel 'veertien of vijftien vragten mest' uit het varkenskot leveren ten behoeve van de tuin van Van Binsbergen. Een goede verklaring voor de sterke waardedaling van 'Den Boel' van fl 12.767 naar fl 7.850 in twee jaar tijd is niet echt te geven. Wel blijkt dat er meerdere gebruikers zijn, dat bomen gerooid zijn, en dat kennelijk -gelet op het voorbehoud- sloop van het huis niet uitgesloten wordt. De la Couture zal dat voorbehoud waarschijnlijk hebben gemaakt, omdat hij bij sloop de opbrengst van de materialen hoger schatte, dan de waarde die het pand bij verkoop en voortgezette bewoning nog had.
- 8) Zie ook het detail van de kadastrale kaart die in 1868 ten behoeve van deze verkoop werd gemaakt.
De weduwe en kinderen van Doeleman bieden bij verkoop twee afzonderlijke 'kopen' aan:
 - A) Een 'hofstede 'Den Boel', bestaande in huis, erf, tuin, wei en tabaksland, boomgaard, vijver en houtgewas', te weten de kadastrale percelen 270, 271, 272, 276 voor het zuidoostelijke 1/3^e-deel, 273, 295 en 296: na inzet en hogen werd voor dit deel fl 3.270 geboden.

- B) Een 'hofstede bestaande in huis, erf, tuin, wei en tabaksland', te weten de kadastrale percelen 294, 276 voor het noordwestelijke 2/3^e-deel, en 277: na inzet en hogen is de prijs hiervoor fl 1.960.

Sinds de vorige verkoop heeft er kennelijk een opsplitsing plaatsgevonden van het kadastrale perceel 275, waarbij het hoofdgebouw met grond eromheen het nummer 295 heeft gekregen en de tuinmanswoning, met een veel kleiner stuk grond, nummer 294 werd. Nummer 296 is dezelfde schuur of varkenskot die eerder als nummer 274 te boek stond. De kadastrale percelen 268 (grote weiland) en 269 (duiventil) zijn in de voorgenomen verkoop niet begrepen.

Het afmijnen leverde voor beide percelen geen hogere prijs meer op. De beide 'kopen' werden echter als 'massa van de eerste en tweede koop', dus als geheel, verkocht voor een bedrag van fl 5.928, hetgeen ten opzichte van de vorige prijs wel een verdere daling betekende. Uitgaande van een gelijkblijvende of gestegen prijs voor de grond, is de waarde van de gebouwen dus opnieuw teruggelopen. Deze gebouwen moeten er daarom slecht aan toe zijn geweest. Dat blijkt ook uit een belangrijke bepaling in de verkoopvoorwaarden. Deze geeft aan dat de verkoper de opbrengst van de balken en hanken in de gebouwen verkrijgt. Hieruit is alleen maar af te leiden dat sloop van de opstallen binnen afzienbare termijn zal plaatsvinden.

Opmerkelijk detail is voorts dat de verkoop plaatsvindt bij kastelein Lamers in 'De Roskam' te Ressen en dat Willem Gerritzoon Janssen, administrateur uit Lent, de verkoop leidt. Dezelfde Willem Janssen Gzn komen we 51 jaar later in dezelfde rol nog een keer tegen.

- 9) Het lange perceel 270 is in deze verkoop niet begrepen. De overige percelen van de vorige verkoop (nrs 271, 272, 273, 276, 277, 294 en 295) worden nu weer verkocht, waarbij nr 295 is vervangen door 439 en 440, met een gelijke oppervlakte. Nr 294 is het perceel waarop tot 1868 een tuinmanswoning stond. Die werd in dat jaar gesloopt en is later niet meer herbouwd. Nr 295 is het huis 'Den Boel', dat werd gesloopt in 1868 en in 1869 herbouwd werd en vanaf die tijd als 'De *Kleine Boel*' werd aangeduid. Het perceel is daarbij gesplitst in een perceel tuin en een perceel huis met ondergrond (nrs 439 en 440, totaal groot 2950m²). Ook is er nu een perceel weiland, kadastraal bekend onder Slijk-Ewijk A 711, in de transactie begrepen. De verkoop geschiedt ten overstaan van -opnieuw- Willem Janssen Gzn, in café 'Het Molentje' te Lent.

De bewoners van 'Den Boel'

Uit de oudste hierboven aangehaalde akten is niet af te leiden of de genoemde kopers ook daadwerkelijk op 'Den Boel' gingen wonen. Baron Straalman woonde zowel ten tijde van de koop als ten tijde van de verkoop in Nijmegen. Kennelijk woonde hij dus niet zelf op 'Den Boel'.

Baron Speyart van Woerden tot Oenema heeft volgens de betreffende akte wel zelf op 'Den Boel' gewoond. Ook van Goswin Voet weten we dat hij

zowel eigenaar als bewoner was. In de koopakte van 1840 staat van Gerard Guillaume de la Couture aangegeven dat hij predikant te Schokland is. Bij verkoop in 1842 is hij 'zonder beroep of maatschappelijke betrekking, wonende te Ressen'. Het lijkt er daarom op dat ook hij zelf bewoner van 'Den Boel' was. Toen Doeleman het onroerende goed kocht was hij radmaker in Zetten. Uit de verkoopakte in 1868 blijkt dat Doeleman later tabaksplanter te Ressen was. Ook hij zal dus wel op 'Den Boel' gewoond hebben.

Detail kadastrale tekening 1868, ten tijde van de verkoop van Doeleman aan Hendricks. Het restant van het huis (295) en de tuinmanswoning (294) zullen direct na de verkoop gesloopt worden.

Gerhard Hendricks, die het bezit kocht in 1868, was een aannemer uit Tiel. Hij liet het voormalige herenhuis 'Den Boel' en ook de zogenaamde tuinmanswoning slopen en bouwde er één nieuw huis dat later als 'De Kleine Boel' bekend stond. Een steen in de gevel gaf het bouwjaar 1869 aan. Gerhard Hendricks overleed in 1902 in Tiel. Hij heeft nooit in Ressen gewoond en het huis en de bijbehorende grond zal in die tijd één of meerdere pachters hebben gekend. De vier kinderen van Hendricks verkochten in 1919 het geheel aan Johannes Meuesen. Die zou zelf al overlijden nog voordat hij het huis kon betrekken. Zijn vrouw, enkele van zijn kinderen en, later, zijn zoon Johan woonden er uiteindelijk tot 1985. In dat jaar kwam 'De Kleine Boel' op naam van de familie Van der Lienden-Meuesen. Mevrouw Van der Lienden-Meuesen was een kleindochter van Johannes Meuesen en een nicht van Johan Meuesen.

Eind van de negentiger jaren werd het geheel aangekocht in het kader van de Waalsprong. Vanaf 1985 tot 1999 woonden onder meer Hent Peters en Jan Smulders nog in het huis. Na een leegstand van een jaar werd de boerderij gekraakt. Eind 1999 werd het pand ontruimd, daarna onbewoonbaar gemaakt en uiteindelijk begin april van dit jaar definitief gesloopt.

Het gebruik van 'Den Boel'

Uit bestudering van de akten en met name uit de aanduiding van de beroepen van kopers en andere bieders, aard en ligging van de percelen, kan geconcludeerd worden, dat op 'Den Boel' oorspronkelijk groente en fruit geteeld werd en dat daarna overgegaan is op tabak en later weer op groente en fruit. Niet duidelijk is in welk jaar die tuinderij ommuurd is. In 1919 stond de muur er al. Geert Meusen herinnerde zich dat hem verteld was, dat de betreffende stenen in Ressen gebakken zijn. Rond 1863 heeft in Ressen kort een steenoven gedraaid. De stenen voor de muur zouden dan van omstreeks die tijd moeten zijn. De muur had zeker een positieve uitwerking op het klimaat op de tuinderij. In dat verband is het aardig te weten, dat het aangrenzende Lentse gebied als 'Koudenhoek' bekend is.

De aanwezigheid van een duiventil, zoals in de akten expliciet is aangegeven, is een verdere aanwijzing voor tabaksteelt. Duivenmest leende zich

door haar samenstelling bij uitstek voor het bemesten van grond voor het verbouwen van tabak. Kunstmest was er in die dagen nog niet. Bij het opkomen van de tabaksimport en het teruglopen van de vraag naar inlandse tabak aan het eind van de negentiende eeuw is hier, zoals dat ook op andere plaatsen in de omgeving gebeurde, overgeschakeld op teelt van groente en fruit in kassen. In eerste instantie werden daarbij muurkassen gebruikt. Een dergelijke kas stond in 1919 ook op 'De Kleine Boel' en wel tegen de muur aan de noordzijde van perceel 276, dus prima op het zuiden gericht. Volgens de akte van 1840 waren er overigens in dát jaar op de tuinderij van perceel 276 al een broeikas en ramen.

Kopie van de advertentie uit 'De Betuwe' van augustus 1919: 'De Kleine Boel' wordt als warmoezeniershofstede te koop aangeboden.

Verkoop van een Warmoezeniershofstede.

W. JANSSEN Gz. te Lent, zal op
Woensdag 3 en 17 September 1919,
telkens des namiddags 2 uur, in het
Café „het Molentje“ aldaar, publiek
veilen en

VERKOOPEN:

De WARMOEZENIERSHOFSTEDEN
„de Kleine Boel“ genaamd, gelegen
onder Ressen aan den grooten weg
van Arnhem naar Nijmegen en be-
staande in Huis en Erf, Varkenshok,
Tuin, Boomgaarden en Weiland, te
samen groot 266 28 hect., met het
aangrenzende onder Oosterhout ge-
legen stukje Kleidijk, groot 7 aren
30 centiares.

Aanvaarding Huis en Erf 1 Mei
en het overige 23 Februari 1920.

Betaling 24 December 1919.

Lesten van 1 Januari 1920

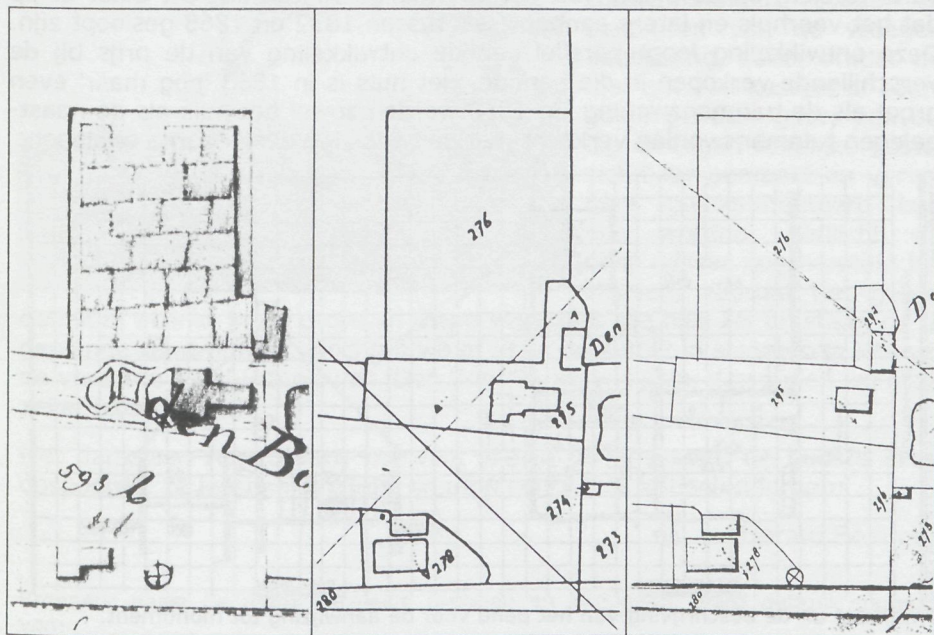
Nader inlichtingen geeft W.
JANSSEN Gz. voornoemd.

Op de verpondingskaart van 1810 is duidelijk het bouwland van de tuinderij aangegeven. Verder waren er fruitbomen, groeiden wilgen en soortgelijke bomen voor het houtgewas en stonden linden, eiken, iepen en peppels in een bosje en langs de oprijlaan. Aan het begin van de negentiende eeuw was er nog een slingerbos en een visvijver 'ter vermaak', alsmede een fraai aangelegde voortuin, hetgeen op welstand van de bewoners duidt.

Er was een weiland. Niet bekend is of er naast varkens ook koeien werden gehouden. Er zullen ongetwijfeld paarden rond hebben gelopen, gelet ook op de aanwezigheid van een koetshuis. De mest van de varkens was ook van groot belang voor het bemesten van de tuinderij, zie de bepaling daaromtrent in de akte van 1842. Ergens tussen 1840 en 1868 lijken de percelen 268 (weiland) en 269 (duiventil) te zijn verkocht. Later is er weer een aangrenzend weiland bijgekocht aan de overkant van de Griftdijk, in de kadastrale gemeente Slijk-Ewijk.

Het huis 'Den Boel' tussen 1800 en 2000

Hoewel echte details ontbreken, geeft vergelijking van de verpondingskaart (1810) met de kaart uit de kadastrale atlas (1832) en de kadastrale tekening (1868) toch wel interessante informatie over de ontwikkeling van het herenhuis in een periode waarin zich grote veranderingen voordeden.

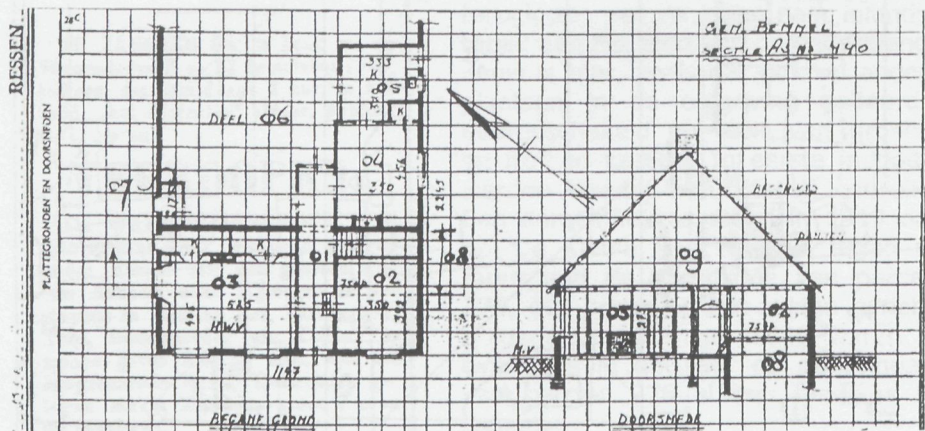

Details van kaartmateriaal. Hierop zijn de veranderingen van de grondvorm van het huis 'Den Boel' te zien. Vlnr de verpondingskaart uit 1810, de kadastrale kaart uit 1832 en de kadastrale tekening uit 1868. De schaal is steeds gelijk.

In 1810 heeft het huis de grondvorm van een T-boerderij. Het voorhuis is op het westen gericht. Het achterhuis is in die tijd qua oppervlakte vergelijkbaar met de tuinmanswoning, die de grondvorm van een krukhuis had. In de akte van 1820 wordt gesproken van een huis met allure: 'een extra logeabel heerenhuis, met verscheidene zoo boven als beneden kamers'. Er ligt ook een mooie voortuin voor. In 1826 blijkt de tuinmanswoning te hebben plaatsgemaakt voor een nieuw gebouwde schuur met daarin een woning. Deze heeft een rechthoekige grondvorm.

Volgens de aanduiding van het huis op de kadastrale tekening van 1832 lijkt er nog een verbouwing van het herenhuis te hebben plaatsgevonden: de vorm van het gebouw is dan iets gewijzigd in vergelijking met 1810. In het jaar 1832 was 'Den Boel' het hoogst aangeslagen bezit in de kadastrale gemeente Ressen (fl 255 belasting). Ter vergelijking: 'Huize Doornik' betaalde toen fl 165 en 'Het Grote Meer' fl 150. Daarna loopt de waarde van het huis ineens heel sterk terug: waarom is onduidelijk.

In 1840 wordt bij verkoop voor het eerst een splitsing overwogen. In 1842 zijn in de akte zelfs bepalingen opgenomen die verband houden met een eventuele sloop. Er wordt tussen 1842 en 1868 ook een deel van het gebouw afgebroken. Op de tekening van 1868 is alleen nog een rechthoekig pand te zien, op de plaats van het voormalige achterhuis. Dit duidt er op dat het voorhuis en latere aanbousels tussen 1832 en 1868 gesloopt zijn. Deze ontwikkeling loopt parallel aan de ontwikkeling van de prijs bij de verschillende verkopen in die periode. Het huis is in 1868 'nog maar' even groot als de tuinmanswoning. In 1868 worden zowel het huis als de naastgelegen tuinmanswoning verkocht met de bedoeling deze daarna te slopen.

Fragment uit de beschrijving van het pand voor de aanwijzing tot monument.

Op de plaats van het voormalige achterhuis is een nieuw huis gebouwd: een eenvoudige rechthoekige boerderij, van 11,5 x 22m, met zadeldak. De tuinmanswoning wordt niet herbouwd. Vanaf 1869 blijft de bebouwing op 'De Kleine Boel' eigenlijk 130 jaar lang ongewijzigd.

Enkele jaren geleden werd het nog resterende, ruim 70 meter lange, noordelijke deel van de twee meter hoge tuinmuur afgebroken. In april 2000 is de boerderij definitief gesloopt. De status van gemeentelijk monument, eerst in de gemeente Bemmelen en later in Nijmegen, heeft de boerderij helaas niet mogen baten. Beide gemeenten hebben zich uitermate weinig

rekenschap gegeven van de historische achtergronden van het huis en het omringende gebied. Nader onderzoek naar de aanwezigheid van sporen van het voormalige kasteel werd tot nu toe niet gedaan.

Toch liggen de sporen van het verleden er praktisch voor het oprapen. Met moderne middelen, zoals weerstandsmetingen, zouden de contouren van de vroegere bebouwing, zeker omdat het hier om een kasteel of soortgelijk gebouw gaat, eenvoudig en tegen redelijke kosten zichtbaar gemaakt en vervolgens gedocumenteerd kunnen worden. Wellicht dat deze misser nog hersteld kan worden, voordat het gebied

definitief afzinkt in de grote en diepe waterplas die hier zal ontstaan na de geplande zandwinning. Mochten we er in de toekomst in slagen nog iets van de vroegste geschiedenis van 'Den Boel' te achterhalen, dan zullen wij u dat zeker laten weten.

Met dank aan Adri Stuart, die voor mij in de archieven de oudste akten opspoorde, ze leesbaar maakte en mijn conclusies kritisch doornam.

Gerard Sommers

Bronnen: naast de reeds vermelde bronnen en archieven, werd gebruik gemaakt van:

- 1) Kadastrale Atlas Gelderland 1832, editie Bemmelen en Ressen;
- 2) Rijksarchief in Gelderland - Kaart van de landerijen in de gemeente van Ressen, 1810, 0873 Collectie verpondingskaarten 96;
- 3) Gelders Documentatiecentrum Bibliotheek Arnhem, weekblad 'De Betuwe' op microfiche, 23 augustus 1919.

Oud archiefmateriaal

Helaas ontbreekt aan de mandaten, waaraan we deze artikelenserie ontleenen, een aantal jaargangen, zodat we een sprong moeten maken naar 1932. Er was op het gemeentehuis wel het een en ander veranderd. Daarom volgen hier de namen van de mensen, die in dienst bij de gemeente waren, als ambtenaar of als politicus. Het college van B & W bestond uit burgemeester A.J. Herckenrath en de wethouders G.J.M. Rijssenbeek en G.W.H.Th. Hermsen. In de raad zaten de heren P.J. Groen van Wettum, C.J. Breunissen, G.J. van Alst, G.J.M. Rijssenbeek, J.D. Hermsen, J.F. Geene, W.J.J. Bus, G.W.H.Th. Hermsen, C. Vernooij, J. Milder, W.A. Rothengatter, B. van Bolderen en H.J. Meurs. Gemeentesecretaris was de heer W.Th. Jansen. Gemeenteontvanger was de heer A.J.M. van Oppenraaij en als gemeenteopzichter werkte de heer A.W. van 't Hullenaar. De heren J.G.W. van 't Hullenaar en J.W.F. Wieland waren ambtenaar ter secretarie. Gemeentebode was de heer W.H. Derksen en mej. M. van der Kemp werkte als schoonmaakster. Zij serveerde ook koffie, thee en sigaren bij vergaderingen. Dan komen we nog de heer P.J. Jansen als arbeider tegen.

De heer A.W. van 't Hullenaar vierde zijn 25-jarig jubileum als gemeenteopzichter en kreeg ter gelegenheid daarvan van de gemeente een ruststoel met kussens, ter waarde van f 26,75. Hoewel het gemeentehuis al drastisch gemoderniseerd was door de aanschaf van twee schrijfmachines en een stencilmachine, werd er ook nog volop met kroontjespennen en potloden geschreven. Er waren twee telefoons en elektrisch licht. Er werden met regelmaat vergaderingen en besprekingen gehouden, waarvoor dienstreizen gemaakt moesten worden. De burgemeester en de wethouders lieten zich per taxi vervoeren en soms reed de burgemeester in eigen auto, waarvoor hij een vergoeding kreeg van 13 cent per kilometer. Het overige gemeentepersoneel maakte dienstreizen per tram of per fiets.

Voor de gezondheid zorgden in en rond Bemmeler de doktoren J.H.M.M. Poell en J.H. van Bouwdijk Bastiaanse, terwijl dr. J.C.L.M. Stuyt, chirurg, operaties uitvoerde in het Liduinagesticht, dat in 1932 f 300,- subsidie kreeg voor de bestrijding van tuberculose. In de gemeente waren de dames A.C.M. Koster-Eskes, H.M. Valstar en P.M. van Zomeren als vroedvrouw werkzaam en voor de dieren zorgde de dierenarts W.L. Gitzels. De heer J.A. van Velzen was keuringsveearts.

Ook bij de politie verandering. We zien nu de heren G. Meijer in Doornenburg, A. Stevens in Angeren, P.P. Huisman in Haalderen en J.E. Meijer en H.J. Koenders in Bemmeler. Die heren hadden nogal wat te doen, gezien het feit, dat het arrestantenlokaal in Bemmeler in totaal 20 dagen bezet was, een paar keer door twee en een keer door drie arrestanten tegelijkertijd. In Ressen werd in de nacht van 8 op 9 november een roofoverval gepleegd op Johanna van Druten. Bij het onderzoek werd de plaatselijke politie geholpen door een agent-rechercheur van de gemeentepolitie van Nijmegen, omdat degene, die verdacht werd van deze roofoverval ook verdacht werd

van een poging tot moord in Nijmegen. Op 13 februari zorgde een aangespoelde drenkeling ook voor het nodige politiewerk. De politiemensen moesten ook slachtvergunningen uitgeven aan de boeren, die thuis wilden slachten. Er werden over de gehele gemeente 1917 vergunningen verstrekt. De politie hield ook toezicht op het ontsmetten van de stallen op boerderijen waar mond- en klauwzeer was uitgebroken. En dat was nogal wat: in totaal waren 22 boerderijen door de epidemie getroffen.

De gemeente kende een burgerwacht en vrijwillige landstorm, bestaande uit 43 gewapende leden. Nu en dan werden er wedstrijden gehouden en uit Bemmelen won Wim Lintsen een tweede prijs, groot f 4,- op de 'geluksbaan'. Er werden 9 jachtakten uitgegeven aan de heren G.J. van Olst, W.J.M. Ratering Arntz, G.G. Damson, H.P. Ederveen, B.J. Derksen, J.A. Hutkoper, N.G. Pierson, Th.P. van Gendt en T. van der Wey.

In 1932 zien we enerzijds de modernisering van het dorp. Er was een eerste elektrische straatverlichting en in Ressen werd de overweg met klinkers bestraat; de gemeentetoren (de toren van de hervormde kerk) kreeg 150 nieuwe leien; de eerste verkeersborden ('langzaam rijden') verschenen. Anderzijds was er de crisistijd. De werkloosheid rees de pan uit. Er werden werkverschaffingsprojecten gestart, voornamelijk graafwerk, maar daarnaast moest een fiks bedrag aan werkloosheidsuitkeringen op tafel komen. In totaal gaf de gemeente aan uitkeringen f 23.945,62 uit! Als stempellokaal werd het Vincentiusgebouw gebruikt. Ook de Betuwse Stoomtram Maatschappij kampte met grote financiële problemen. Het jaar 1931 liet een exploitatietekort zien van f 33.359,39½. De maatschappij kreeg een rentegarantie van de gemeente van f 3.774,-. Men sprak van de B.S.M. als de 'Betuwse Schulden Maker...'

De brandweer rukte in Bemmelen twee keer uit. Op 19 mei brandden huis en schuur bij de familie G.Th. Meeuwsen en op 12 en 13 augustus de hooimijt bij de boerderij van H.J.Th. Vermeulen. Brandweercommandant Van Rossum had aan zijn negen manschappen niet genoeg en huurde verscheidene mensen van naburige korpsen in.

Voor het onderwijs betaalde de gemeente aan de bijzondere (= niet openbare) scholen f 9,- per leerling. De gemeente was verplicht het bijzonder onderwijs even veel te betalen als ze zelf uitgaf voor het openbaar onderwijs. Intussen had de gemeente Bemmelen geen openbaar onderwijs meer. De openbare school aan het meesterplein was direct na de nieuwe onderwijswet van 1920 overgegaan naar een RK-jongensschool. Zo ook de scholen in Haalderen, Doornenburg en Angeren. Daarom werd de openbare school in Herwen en Aerdt gekozen als voorbeeldschool. In 1932 zaten op de 'zusterschool' 155 kinderen. De jongensschool telde 170 leerlingen, de school in Haalderen had 207 kinderen onder zijn hoede en de hervormde school telde 78 leerlingen. Zes kinderen gingen per tram naar school. Voor het voortgezet onderwijs, wat slechts weinigen genoten, was men aangewezen op de grotere plaatsen in de omgeving.

Joop Verburg

Rijdende historie op Koninginnedag 2000

Piet Derks had het er de laatste dagen van april nog behoorlijk druk mee. Maar het resultaat mocht er zijn: drie fraaie 'old-timers' van Transportbedrijf Derks reden op zaterdag 29 april jl. door Bemmels.

's Ochtends reden de T-Ford uit 1917 en de Dodge uit 1947 met een aantal andere oude personenauto's mee in de traditionele Koninginnedagoptocht door het dorp. Al bij het verzamelen op het parkeerterrein van zorgcentrum 'De Gouden Appel' trokken de perfect uitziende antieke voertuigen veel belangstelling.

Pieter Derks vertrekt met de T-Ford, zijn vrouw Petra en hun beide zoons Jeroen en Sander rijden mee. De techniek zou hen later helaas een beetje in de steek laten.

Eerder die dag was in Herveld al een stoet van ongeveer honderd leger-voertuigen en -motorfietsen gestart met een rondrit door de Over-Betuwe. Aan het begin van de middag hield deze groep bij 'De Kinkelenburg' een tussenstop.

Onder de deelnemende voertuigen was de door Piet Derks en zijn mensen in oorspronkelijke staat teruggebrachte GMC uit de Tweede Wereldoorlog, die deze dag werd gereden door Frits van Meurs en waarin Derek Knipscheer meereed als passagier. De karavaan trok overal langs de route veel bekijks.

De Dodge, die tijdens de optocht door Timothy Derks (achterneef) werd gereden.

Veel inwoners van Bemmell zullen met plezier hebben gekeken naar de fraaie historische voertuigen. Het was alleen jammer dat de betrokkenen hun inzet niet met wat beter weer beloond zagen.

Bij het vertrek uit Bemmell passeert de GMC het monument bij het gemeentehuis.

Gerard Sommers

't Is historisch

Hazenpeper.

Op een avond omstreeks 1963 zat in café 'De Roskam' een aantal mensen bij elkaar, sommigen aan de bar en anderen aan een tafeltje. Het zal zo tegen tien uur gelopen hebben, toen de heer Richard Buys binnen kwam. Hij was grossier in bloemen en hij vertelde, dat hij met zijn auto, waarmee hij altijd bloemen transporteerde, van Lent naar Bemmelen gereden was over de dijk en in de omgeving van 'Sprokkelenburg' (tegenwoordig 'De Sprok' geheten) een haas onder de auto had gehad. Die was kennelijk op het licht van de koplampen afgekomen.

"Ik voelde en hoorde, dat hij onder de wagen doorging. Een gebonk van jewelste!" Iedereen aan de bar was natuurlijk vol aandacht en de heer Jan Wouters, veehandelaar, wonende op 'De Zwijnerij', wilde weten: "Zou ie er nog liggen? Weet je de plek nog ongeveer?" De heer Buys dacht, dat de haas wel niet hard meer gelopen zou hebben en de plek wist hij ook nog redelijk precies. Beide heren stapten in de auto en reden de dijk op. Bij het licht van de koplampen, geholpen door een zaklantaarn, was de haas snel gevonden. Terug in 'De Roskam' werd de trofee trots getoond aan de andere stamgasten. Omdat de haas nogal bloederig was, werd hij zo lang bij de ingang van het café gelegd. Daar was een halletje, gevormd door de buitendeur en een in een halve cirkel opgehangen zwaar tochtgordijn.

De heer Wouters vond het avontuur prachtig en hij gaf het ene rondje na het andere. Het werd later en later en de stemming steeg. Aan de bar zaten de heren Harrie Derksen en Gerrit Cremers, die goed met elkaar bevriend waren. Die lustten ook wel een hazenboutje. Zachtjes maakten ze een afspraakje. Ze verlieten de zaal richting toiletten en wie goed bekend was in het café wist, dat je daarlangs in de gang van het woonhuis kon komen en vandaar door de voordeur naar buiten. Dat deden de heren en daarna openden ze zo zacht als het maar ging de deur van het café, namen de haas mee en sloten de deur. Thuis gekomen bij de familie Cremers werd door mevrouw Cor Cremers de haas klaargemaakt en midden in de nacht zat men aan de hazenpeper, die men zich goed liet smaken.

Ondertussen ging het feest in het café gewoon door. Tot tegen twaalf uur de heer Wouters naar huis wilde. Eerst ongelovig en daarna woedend kwam hij tot de ontdekking, dat de haas verdwenen was! Hij was een kapitaal aan rondjes kwijt en zou nog geen haas proeven! Woest was hij! Later hebben de heren Cremers en Derksen het vel van de haas met stro opgestopt en dat zonder afzender naar de heer Wouters gestuurd. Hoe die daarop reageerde, vermeldt het verhaal niet, maar laat zich best raden. Pas na vele jaren kwam de waarheid aan het licht.

Met dank aan de heer Arns, die er bij was en het verhaal vertelde.

Internet wetenswaardigheden

Vervolg op Genlias

Zoals de vorige keer aangegeven is het mogelijk om gegevens over de periode van de burgerlijke stand (1812-1942) te raadplegen via internet. Dit is een project van de Rijksarchiefdienst dat al een tijd loopt en nog wel een tijdje zal duren. Momenteel kampt het project met technische problemen waardoor het systeem niet vaak beschikbaar is. Er wordt wel hard aan gewerkt en het zou leuk zijn als die problemen snel over zijn want de huwelijksgegevens van Bemmelen (periode 1812-1922) zijn momenteel beschikbaar. Je moet je eerst aanmelden en dan kun je gaan zoeken. Kijk maar eens op: <http://www-lias.rad.archief.nl>

Cursus oud schrift

Op de FAQ Genealogie Benelux website van Herman de Wit en Hein Vera staat sinds kort een cursus paleografie (oud schrift). De cursus is bedoeld voor genealogen die nog niet veel ervaring hebben met het lezen van teksten van 16^e- tot 19^e-eeuw. Ervaren genealogen kunnen hun ervaringen toetsen. Door de lessen te downloaden kan thuis op de pc geoefend worden met het lezen van oud schrift: <http://geneaknowhow.net/faq/benelux.htm>

Startpagina's

Bij het zoeken naar interessante websites zijn de diverse startpagina's een goed beginpunt. Dit zijn pagina's (websites) waarop alleen maar verwijzingen staan. Er is één algemene startpagina (www.startpagina.nl) en verder startpagina's voor een specifiek aandachtsgebied. Van belang hier zijn o.a.: <http://genealogie.pagina.nl>, <http://geschiedenis.pagina.nl> en <http://archeologie.pagina.nl>

Boeken

Johannes Smetius. Nijmegen, stad der Bataven, door A.A.R. Bastiaensen, S. Langereis en L.G.J.M. Nelissen. Uitgeverij SUN, inleiding 129 blz., vertaling 247 blz, geill., ISBN 90 6167 7701, prijs f 29,50.

In 1644 verscheen een heel bijzonder en al snel beroemd boek over de geschiedenis van Nederland: 'Oppidum Batavorum, seu Noviomagum'. De Nijmeegse predikant, oudheidkundige en verzamelaar Johannes Smetius zette daarin uiteen dat Nijmegen de oudste en ooit in de tijd van de Bataven en Romeinen de belangrijkste stad van Nederland was. De schrijvers maakten bij gelegenheid van de opening van Museum Het Valkhof een vertaling van dit boekwerk, die verscheen in een cassette met een uitgebreide inleiding over het leven van Smetius. 'Oppidum Batavorum' combineert archeologie en historie in een stadsgeschiedenis van Nijmegen. De vertaling is voor een breed publiek bedoeld.

Agenda

Historische Kring Bemmel

Op 30 mei a.s. is om 19.00 uur in 'De Kinkel' de jaarlijkse algemene ledenvergadering, en aansluitend om 20.00 uur een vrij toegankelijke thema-avond over de beginselen van genealogie of stamboomonderzoek door mevrouw H.M. Aben-Nederpeld. De lezing is met name bedoeld voor beginnende genealogen. Leden van de kring ontvangen nog een uitnodiging. In de pauze van de lezing wordt weer de jaarlijkse Kringprijs uitgereikt.

Historische Kring Huessen

Onze zustervereniging viert op 20 mei a.s. haar 25-jarig bestaan. Ter gelegenheid daarvan zijn er diverse feestelijkheden en activiteiten. Zo verschijnt er een boek over Huissen (voor leden gratis, voor niet-leden voor een bedrag van naar verwachting f 25,- te koop), is er een tentoonstelling in het Stadsmuseum over 25 jaar Historische Kring Huessen, en worden er informatiebordjes onthuld op historische panden, met name in Huissen-Stad. Het Stadsmuseum is gevestigd in de Vierakkerstraat. De tentoonstelling loopt door tot in de herfst en de openstelling is op zaterdag en zondag, van 13.00-16.30 uur.

De jaarlijkse excursie voor leden van de Huissense kring gaat dit jaar op zaterdag 17 juni naar het land van Kleef.

Historische Kring Doornenburg

Op het inmiddels verstreken historische weekend van 6 en 7 mei jl. heeft de kring uit Doornenburg een dorpsboek gepresenteerd, waarbij in diverse hoofdstukken rijk geïllustreerd de geschiedenis van het dorp Doornenburg is vastgelegd. De gedrukte oplage is groter dan de intekening, dus wellicht zijn er bij de Doornenburgse kring nog exemplaren beschikbaar. Prijs f 25.

Historische Kring Gente

In de vitrines van het verenigingsgebouw aan de Markt 20 te Gendt zijn tot eind 2000 oude kappersbenodigdheden, rookwaren en toiletartikelen te bewonderen. De tentoonstelling is te zien op maandagavond van 20.00-22.00 uur en op woensdagochtend van 9.30-12.00 uur.

Op zondag 28 mei gaan de leden van de Gendtse kring op excursie naar de boerderijen 'De Loohof' in Gendt en 't Meer' in Angeren.

De homepage van Gente is: WWW.universal.nl/users/nicodeboer/hkg.html

Museum Het Valkhof

Nog tot 18 juni a.s. zijn in Museum Het Valkhof, Kelfkensbos 59, Nijmegen (tel. 024-3608805) twee bijzondere, archeologische tentoonstellingen te zien:

- Koningen van de Noordzee, 250-850 na Christus, over heidense heersers uit de tijd van de volksverhuizingen;
- Mythen, mensen en muziek, over muziek uit de Griekse en Romeinse oudheid.

H. H. FRUITKWEKERS

31-5 '47 Om U te bedienen van de
meest gevraagde soorten
VRUCHTBOMEN
is 't nu de tijd om te bestellen

Beleefd aanbevelend,

H. W. BRUINING

PLAK no. 358 — BEMMEL

AGENT van het VAN OUDS bekende adres
Wed. DE JONGH, Goes. 72936

VLIEGENKASTEN

f 13.—

FIRMA

Th. Bongers & Zonen

BEMMEL

TEL. 220

69660

10-5-1947

TERSTOND GEVRAAGD:

SCHILDERS

J. H. KNIPSCHER

SCHILDERSBEDRIJF

TELEFOON 307 - BEMMEL

14-5-1947

70730

GEVRAAGD:

19-5-1947

enige vakkundige SCHILDERS en
HALFWAS

Reis- en verblijfkosten worden vergoed.

W. G. VAN EGERSCOT - BEMMEL
GEDIPLOMEERD SCHILDER EN BEHANGER

SCHILDERSKNECHT

gevraagd bij A. J. Wannet

Mr. SCHILDER - HAALDEREN

10-5-1947

68455

H. H. FRUITKWEKERS

31-5 '47 **HET ADRES voor prima**
PLUKMANDEN is:

J. A. BLEEKMAN

LEEMKUILSEWEG 157 — BEMMEL

WIST U

DAT DE

C.A.V.V. „BEMMEL” te Bemmell

TEGEN SCHERP CONCURRERENDE
PRIJZEN

HEEFT AAN TE BIEDEN:

Prikkeldraad - Weide-Afrasterings-
palen - Bietenzaad - Weidemengsels
Kunstmeststoffen - Bestrijdingsmid-
delen - Landbouwwerktuigen
alsmede alle soorten Tuuwwerk

U BELT No. 260 EN WIJ KOMEN!

70302

10-5-1947

GEVRAAGD zo spoedig
mogelijk

Prima

CHAUFFEUR

Zij die tevens monteur zijn
of daarvoor aanleg hebben,
genieten voorkeur.

Garage SCHAEFFER
Bemmell

71212

GEVRAAGD

Flinke smidsknecht
of gevorderde

bekend met hoefbeslag en
landbouw-werktuigen in-
of extern. W. REIJMERS,
Smederij, Haalderen.

31-5-1947

72982

P. B. NOORDZIJ

Arts Bemmell

AFWEZIG

Hervatting praktijk
a.s. VRIJDAG

Waarneming door:
Dr. WESTERMAN.

Historische Kring Bommel

Secretariaat: J. Verburg,
Teselaar 61,
6681 BE Bommel.

Bankrekening: Rabobank Bommel 10.57.26.443

Internetadres: http://www.trefpunt.net/hk_bommel/default.htm

Samenstelling bestuur:

Tel: (0481-)

Drs. M.H.J.M. Kocken
(voorzitter/archeologie)

Franciscusstraat 14,
6681 VT Bommel.

465522

J. Verburg
(secretaris)

Teselaar 61,
6681 BE Bommel.

461603

G.J. Sommers
(penningmeester)

De Houtakker 1,
6681 CW Bommel.

464933

M.J.P. Janssen-v.Gelder
(documentatie)

Dorpsstraat 8,
6681 BN Bommel.

464349

A.B.P.M. Stuart
(genealogie)

Bakershoeve 106,
7326 DM Apeldoorn.

055-5410637

Redactie:

De redactie voor deze uitgave werd gevormd door Maria Janssen, Marc Kocken, Gerard Sommers, Adri Stuart en Joop Verburg. Kopij en andere berichten voor de redactie kunnen worden ingeleverd bij de redactieleden.

Lidmaatschap Historische Kring Bommel:

Deze uitgave wordt gratis verspreid onder de leden van de kring. Wilt u ook lid worden, of anderen lid maken: aanmelding kan plaatsvinden bij het secretariaat. De contributie bedraagt f 25,- per jaar; tweede en volgende gezinsleden betalen f 10,-.